

Där killräckligt aldrig kommer vara tillräckligt

En kvalitativ studie om unga kvinnors upplevelser av
den nyliberala arbetsmarknaden

Av: Matilda Karlsson & Rosanna Lindersson

Handledare: Lena Sohl
Södertörns högskola | Institutionen för Samhällsvetenskaper
Kandidatuppsats 15 hp
Sociologi | Höstterminen 2017
Personalvetarprogrammet

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Vetenskaplig sammanfattning

Detta är en kvalitativ studie som syftar till att utifrån ett strukturellt perspektiv försöka förstå hur det är att som ung kvinna befinna sig inom ramarna för dagens nyliberala arbetsmarknad. Således handlar studien om hur kvinnor förhåller sig till och hanterar de krav och förväntningar som ställs på dem inom arbetslivet. Detta har undersökts i form av kvalitativa intervjuer med unga kvinnor som arbetar inom bemanningsbranschen. Genom en tematisering av det empiriska underlaget har vi identifierat hur kvinnorna tvingas hantera de begränsande positioner som de tilldelats till följd av den ojämlikhet som präglar dagens samhälle. Analysen lyfter fyra huvudsakliga teman som tillsammans förser oss med en bild av hur kvinnorna tvingas använda sig av olika strategier för att hantera krav och förväntningar. Resultatet visar hur kvinnorna genom att internalisera de egenskaper som efterfrågas anser sig kunna kontrollera och påverka sin framtid i en önskvärd riktning. Duktighet blir således till ett slags verktyg för kvinnorna att styra och påverka sina karriärmöjligheter. Vidare leder våra informanternas utsagor oss till en slutsats där vi belyser duktighetens baksida. Vi menar att duktigheten kan komma att begränsa kvinnorna och möjliggöra att de eventuellt kan bli utnyttjade och exploaterade, snarare än att hjälpa dem ta sig framåt.

Nyckelord: Duktig flicka, internalisering, nyliberalism, exploatering, självförverkligande

Abstract

This is a qualitative study that aims to understand how young women experience the neoliberal labor market through a structural perspective. The study is concerning how women relate to the demands and expectations in work life. The empirics is composed by interviews with young women who's working within the staffing and recruitment industry. Through the schematisation of the empirical basis we have identified how the women are forced to deal with the positions that has been given, due to the inequality that characterizes our society. The analysis enhances four main themes that together gives us an understanding for how the women are forced to use different strategies to handle the demands and expectations. The results reveal how women through internalisation of the characteristics that are requested consider themselves able to control and influence their future. Thus to be "duktig" (good, capable and efficient) becomes a tool for the women to affect their fate and possibilities. The statements from our participants brings us to the conclusion were we claim that beeing "duktig" has a downside. We suppose that beeing "duktig" may restrict women and allow them to be exploited rather than to help them move forward in their career.

Keywords: Good girl, internalisation, neoliberalism, exploitation, self-fulfilment

Populärvetenskaplig sammanfattning

Den här uppsatsen handlar om hur unga kvinnor upplever krav och förväntningar inom den svenska arbetsmarknaden. Vi är främst intresserade av att förstå detta ur ett perspektiv som inte bara fokuserar på kvinnorna i just denna studie, utan vi har velat skapa en större förståelse som gäller för unga kvinnor i arbetslivet i stort. Därför har vi utgått från fyra sociologiska teorier som har hjälpt oss att belysa de mekanismer som finns i samhället och hur de kan komma att påverka oss. Vi har undersökt detta genom att intervjua unga kvinnor som arbetar på ett företag inom bemanningsbranschen. Det vi har kommit fram till är att kvinnorna känner sig tvungna att använda sig av olika strategier för att hantera de krav och förväntningar som de upplever finns på dem i arbetslivet. Att vara duktig framträder som den allra tydligaste strategin. På så vis tror de sig kunna öka sina framtida karriärmöjligheter och påverka sin framtid i en positiv riktning. Studien visar dock på att det kan vara tvärtom, istället för att hjälpa kvinnorna verkar det som att duktigheten kan komma begränsa dem eftersom den kan leda till att de utnyttjas i arbetslivet.

Denna uppsats tillägnar vi alla unga duktiga flickor där ute som känner igen sig i vår studie.

Ett stort tack riktas både till institutionen för samhällsvetenskaper vid Södertörns högskola och framförallt till vår handledare Lena Sohl.

Vi vill understryka att arbetet kring detta examensarbete till lika stora delar utförts av båda författarna.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	5
Inledning	7
Syfte och frågeställningar	9
Disposition	10
Tidigare forskning	11
Att manövrera den moderna arbetsmarknaden	11
Så skolas duktiga flickor.....	12
Ett vetenskapligt tomrum.....	13
Teoretiska utgångspunkter	14
Grundläggande marxistiska utgångspunkter	14
Passion och exploatering.....	14
Klass och feminism	15
Duktighetens funktion i det nyliberala samhället.....	17
Användning av teoretiskt ramverk.....	18
Tillvägagångssätt	20
En kvalitativ studie.....	20
Intervjustruktur.....	20
Urval och avgränsning	21
Informanterna	21
Praktiskt genomförande.....	22
Kodning och analysmetoder.....	22
Metodologisk reflektion	23
Etiska överväganden.....	25
Resultat & analys	27
Del 1. Att vara ung tjej på den nyliberala arbetsmarknaden.....	27
Rädslan att inte räkna till	27
<i>“Vem vill anställa en sjukskriven person”</i>	29
Del 2: Hur påverkas kvinnor inom den nyliberala kontexten av diskursen kring duktiga flickor?.....	31
Internalisering av nyliberal femininitet.....	31
Att investera inför framtiden	34
<i>“Man måste kunna ta det egna ansvaret”</i>	36
Del 3. Exploatering ur ett marxistiskt perspektiv.....	39
Problemet budbärare	39
Exploatering.....	42
Del 4: Den ambivalenta baksidan av femininitet	45
Å ena sidan duktig, å andra sidan inte	45
Nyckeln till framgång.....	48
Slutdiskussion	51
Vidare forskning.....	53
Referenser	54

Böcker	54
Antologier	54
Vetenskapliga artiklar i tidsskrifter.....	54
Artiklar	55
Statliga rapporter och undersökningar	55
Övrigt	55
Bilagor	56
1: Intervjuguide.....	56
2: Mail till informanter	58

Inledning

Idag lever vi i ett samhälle som i allt högre grad präglas av stress, prestationskrav och ett högt tempo. Vi kan se hur medierna dagligen överöser oss med tips och råd kring hur vi bör vara och leva våra liv.

Värst kan vi se hur detta verkar drabba gruppen unga kvinnor, som tycks ha hamnat i centrum för det som av många kommit att beskrivas som den nya liberala samhällsordningen. De unga kvinnorna ses som fria och rationella, samtidigt som de uppmanas transformera och maximera sig själva för att passa in i den snäva rollen för hur man bör vara som kvinna idag (Ringrose & Walkerdine, 2008).

Vi kan dessutom se hur denna uppfattning präglar alla nivåer i samhället. Inte nog med att det ställs höga krav på att kvinnor ska leva upp till vissa krav och förväntningar på fritiden och i relationer, verkar detta även vara något som präglar kvinnans förväntade roll i arbetslivet. Vi kan se hur bilden av den unga kvinnan som prestationsinriktad och karriärmedveten sprids som en löpeld i tidningar och på nätet. I en artikel utgiven av Metro (2007) kan vi till exempel läsa om hur kvinnor uppmanas att utveckla ett gott självförtroende, marknadsföra sig själva och välja rätt arbetsplats och chef för att lyckas i sina karriärer (Göransson 2007, 10 januari).

Detta fokus på hur individer själva tillskrivs ansvar för att ”välja rätt” och lyckas i arbetslivet är något som dessutom verkar präglade dagens samhälle i stort. Journalisten Göran Eriksson (2012) skriver till exempel i en debattartikel i SvD om hur Sverige kommit att liberaliseras i allt snabbare takt. Oavsett höger- eller vänsterregering verkar denna omvandling ha gått ovanligt fort i jämförelse med många andra länder, och vi kan se hur detta har kommit att ta sig uttryck bland annat i antalet ökade privatiseringar och valfrihetsreformer i samhället (Eriksson 2012, 24 mars).

Denna utpräglade samhällsförändring verkar oundvikligen ha kommit att påverka vår syn på individens roll, inte minst på arbetsmarknaden. Individer anses vara fria och själva ansvariga för sina egna framgångar och misslyckanden, vilket dock blir problematisk om man ser till det utbredda problem med bristande jämställdhet som fortfarande präglar den svenska arbetsmarknaden. Enligt en rapport av Svenska institutet (2016) förknippas bilden av Sverige runt om i världen ofta med just jämställdhet, och många verkar därför tro att problemen med könsrelaterade orättvisor i arbetslivet inte existerar här i samma utsträckning som övriga länder. Undersökningar enligt Statens offentliga utredning (SOU 2015:50) tyder dock på motsatt resultat, då arbetsmarknaden fortfarande tycks vara segregerad efter bland annat kön. Detta visar sig både horisontellt och framförallt vertikalt då män fortfarande är överrepresenterade i toppen som exempelvis styrelseledamöter och chefer, samtidigt som de lyfter betydligt högre löner än kvinnor. Utöver detta visar undersökningen även att det inte är jämställt när det

kommer till fysisk och psykisk arbetsbelastning. Detta anses vara en av många bidragande faktorer till att sjukskrivningar är överrepresenterade inom kvinnodominerade yrken.

Dokumentärserien *We can't do it* (2017) från SVT-edit menar vidare att unga kvinnor löper så mycket som fyra gånger större risk att drabbas av utbrändhet i jämförelse med unga män i samma ålderskategori. Utbrändheten härleds till samtidens normer och de höga förväntningar som unga kvinnor tvingas förhålla sig till, vilket belyses i relation till diskursen kring ”duktiga flickor”. Att unga kvinnor idag omfattas av orimliga krav från alla håll är något filmskaparna menar på inte är de “duktiga flickornas” fel, utan är snarare något som grundar sig i en strukturell ojämlikhet (Ndow Norrby & Vårdstedt, 2017).

Ida Östensson (2017), ordförande och föreläsare i rättsorganisationen Make Equal har kommit att adressera den trend som tyder på att unga kvinnor löper så stor risk att drabbas av utbrändhet. I krönikan *“Saker jag skiter i för att inte bränna ut mig”* skriver hon om hur vi kvinnor bör lära oss att smita mer och bara “skita i”, precis som hon menar att killar gör. “Tjejer - gör killräckligt!” lyder hennes slutgiltiga motto (Östensson 2017, 26 december).

Statistiken ovan visar på att det fortfarande inte är jämställt i Sverige, samtidigt som SVT:s dokumentär uppmärksammar hur just gruppen unga kvinnor är i riskzonen. Tidigare forskning hänvisar ofta detta till de stereotypa könsroller som fortfarande präglar vårt samhälle. Folkbladet skriver till exempel om hur kvinnor fortfarande tvingas ta ett stort ansvar i hemmet, samtidigt som de idag förväntas göra karriär och ta minst lika mycket ansvar i arbetslivet (Folkbladet Redaktion 2011, 7 februari). Denna vanligt förekommande förklaring går däremot inte att applicera på de unga kvinnor som ännu inte omfattas av det ansvar som familjelivet kräver. Vi vill därför studera varför även unga kvinnor löper större risk att drabbas av ohälsa i arbetslivet, genom att rikta strålkastarna mot de strukturer som omger oss. Nedan kommer vi närmare presentera hur.

Syfte och frågeställningar

Vi vill med denna studie försöka förstå hur det är att som ung kvinna befinna sig inom ramarna för en föränderlig arbetsmarknad präglad av flexibilitet och nyliberalism. Med hjälp av kvalitativa intervjuer syftar vi till att undersöka hur unga kvinnor inom bemanningsbranschen förhåller sig till det moderna arbetslivet. Detta vill vi sedan abstrahera för att försöka förstå kvinnornas upplevelser och hur detta eventuellt kan komma att påverka deras känslor av välmående ur ett mer strukturellt perspektiv. Med utgångspunkt ur ovanstående syfte har vi formulerat följande frågeställningar som vi ämnar att besvara:

- Hur hanterar unga kvinnor krav och förväntningar inom arbetslivet?
- På vilket sätt påverkar unga kvinnors relation till arbetet deras föreställningar om självförverkligande?
- Hur kan dessa upplevelser förstås ur ett större strukturellt perspektiv?

Disposition

Uppsatsen består av sex övergripande delar. De inledande kapitlen syftar till att ge en bakgrund till vårt område. Där redogör vi för hur uppsatsens ämne relaterar till den aktuella samhällsdebatten samt konkretiserar studiens syfte och de frågeställningar som vi ämnar att besvara. Sedan presenteras tidigare forskning som relaterar till vårt ämne, då vi redogör för aktuella studier som har en koppling till arbetsmarknadens utformning samt till hur kön spelar roll för individers handlingsmöjligheter på marknaden. Under nästföljande del redogör vi för de marxistiska och feministiska utgångspunkter som ligger till grund för den teoretiska förståelsen av vår empiri. Därefter förklarar vi hur vi rent praktiskt gått tillväga genom att redogöra för metodval kring hur vi valt att studera ämnet och varför. I efterföljande del presenterar vi intressanta aspekter av vårt empiriska resultat, vilka vi sätter i relation till våra teoretiska utgångspunkter med syftet att generera en empirinära analys. Slutligen syftar den sista delen i vår uppsats till att summera och diskutera det vi kommit fram till för att kunna generera svar på våra frågeställningar samt resonera kring hur detta hade kunnat utvecklas för vidare studier.

Tidigare forskning

I följande avsnitt ger vi en övergripande genomgång av tidigare forskning och teorier på de områden som relaterar till vår forskningsfråga. Det huvudsakliga forskningsfält vi kommer presentera exempel från är den moderna arbetsmarknaden och dess utformning, vilket vi även vill belysa i relation till hur unga kvinnor kommit att formas utifrån dessa villkor.

Att manövrera den moderna arbetsmarknaden

För att förstå hur unga kvinnor upplever och påverkas av dagens arbetsmarknad anser vi att det krävs viss fördjupning inom de utmaningar vi står inför idag. Som vi nämnde i inledningen finns det belägg för att dagens arbetsmarknad präglas av en ökad liberalisering och i många fall en påfrestande stress, vilket tenderar att resultera i utbrändhet. Vi ansåg därför att forskningen inom detta område vore lämplig att ta vår utgångspunkt ifrån. Arbetslivsinstitutet (1998) har till exempel i en rapport undersökt hur det nya gränslösa arbetets utformning i och med dagens välutvecklade teknik påverkar människors liv. Det nya moderna arbetslivet lyfts fram som oförutsägbart, präglat av högt tempo och tvära kast. De anställda omfattas numera av frihet under eget ansvar samt ökade möjligheter, vilket i denna studie inte uppgavs som något befriande utan snarare som påfrestande. En av de slutsatser författarna lyfter fram i rapporten är hur de otydliga gränserna för arbetet skapar en osäkerhet vilket bidrar till att anställda jobbar allt mer på bekostnad av sin fritid, vilket sedermera riskerar att orsaka ohälsosam stress.

Vi ställer oss vidare frågan hur det kommer sig att människor i dagens samhälle tycks vara benägna att i allt högre grad offra stora delar av sin fritid och jobba så hårt att de faktiskt bränner ut sig på denna nya gränslösa arbetsmarknad. Markus Andersson och Jonas Axelsson har i sin artikel *Lojalitetens sociala former: Om lojalitet och arbetsliv* (2014) försökt koppla detta fenomen till lojalitetsbegreppet och dess betydelse. De menar att lojalitet i dagens arbetsliv ofta är långt ifrån frivillig, och de visar på att det i normalfallet oftast infinner sig en påtvingad form av lojalitet på arbetsplatser.

Ytterligare ett perspektiv på individers hängivenhet i arbetslivet presenteras i Gunnar Gillbergs (2010) avhandling *Individualiseringens villkor*. Där har han undersökt unga vuxnas föreställningar om hur arbete korrelerar med självförverkligande. Han ställer sig bland annat frågan hur unga vuxna hanterar förhållandet mellan självförverkligande och arbete, och hur detta kan förstås inom ramen för de strukturella villkor som omger varje enskild individ (Gillberg 2010). Studien utgår från en kritiskt realistisk ansats vilket innebär att den sociala verkligheten ses som strukturell och stratifierad och att

dessa villkor påverkar individers liv. På så vis kan Gillberg studera samspelet mellan strukturer och individers agentskap. Slutsatsen i studien tyder på att unga vuxnas krav och motivation inte enbart kommer "inifrån" utan att det till stor del handlar om upplevda krav från "samhället".

Så skolas duktiga flickor

Vidare vill vi genom att applicera ett könsperspektiv försöka förstå hur dessa tidigare forskningsresultat relaterar till just målgruppen unga kvinnor som vi ämnar att studera. I boken *Growing up girl* (2001) av Valerie Walkerdine, Helen Lucey och June Melody studeras den komplexa relationen mellan klass och kön. Författarna ställer sig frågan vem som är kapabel att överleva inom den nyliberala marknaden. Genom att intervjua ett flertal brittiska medel- och arbetarklasskvinnor, belyser författarna hur återskapandet av idealet kring unga duktiga kvinnor kommit att leda till att kvinnorna sedermera blivit till subjekt inom den nya liberalismen. Författarna beskriver hur dessa subjekt utgör grunden för den nyliberala samhällsordningen eftersom den är beroende av föreställningen att individer själva definierar sig som fria och oberoende. Detta återskapas sedan i vårt moderna samhälle inom ramarna för globaliseringen och den ekonomiska rationaliteten där individer i sin tur hålls ansvariga för att hantera det ansvar som kommer i och med den ökade friheten. Individer blir därmed till subjekt genom att de anpassar sig efter de nyliberala föreställningarna om att de är fria och själva kapabla att påverka sina öden (Walkerdine et al. 2001). Under studiens gång blev det tydligt hur framgångar inom skolsystemet blev exempel på hur denna subjektivitet kom till uttryck. Det visade sig att detta sätt att internalisera de nyliberala normerna skiljde sig åt beroende på klasstillhörighet, eftersom utbildningen verkade spela olika roll beroende på vilken klass de unga kvinnorna tillhörde. Medelklasskvinnorna förknippade "goda akademiska prestationer" med lycka, vilket författarna ansåg grunda sig i bevarandet av den professionella statusen som ansågs typiskt för medelklassen. Samtidigt framkom att arbetarklasskvinnorna inte alls associerade den akademiska framgången med lycka i samma utsträckning (Walkerdine et al. 2001).

I ett försök att förstå hur kvinnors duktighet relaterar till strukturella faktorer belyser även Sohl (2014) utbildningens väsentliga roll i sin avhandling *Att veta sin klass: kvinnors uppåtgående klassresor i Sverige*. I boken skildras kvinnors olika berättelser om hur den egna klassresan bland annat blev möjlig genom duktighet i form av framgångar inom skolan. Att vara duktig innebär att vara bra, kapabel och effektiv vilket främst relaterar till kvinnans roll i hemmet. Sawyer (2010) menar att detta enbart är ett av flera exempel på hur könsrollerna är förenade med familjelivet och samhället (i Sohl 2014). Kvinnorna i Sohls (2014) studie framställer även sina positioner inom arbetslivet som beroende av höga prestationer. Den personliga ansträngningen ses som självklar för kvinnorna eftersom den i stor utsträckning

definierar deras värde. Att vara duktig och högpresterande används på så vis som en strategi för att räcka till och uppnå ett högre värde.

Ytterligare en studie som utgår från ett perspektiv liknande Gillbergs kritiskt realistiska synsätt på individer som agenter i ett strukturellt sammanhang, är artikeln *Regulating the abject* av Ringrose och Walkerdine (2008). Studiens syfte är att analysera de diskurser som finns kring femininitet i dagens nyliberala samhälle. Författarna vill genom att utgå från brittiska så kallade "make-over tv-program" se hur kvinnlighet kommit att framställas som något som hela tiden bör vara under konstant anpassning till de individualiserade diskurser som uppmanar kvinnor att forma sig själva för att passa in i bilden av den framgångsrika medelklasskvinnan. Artikeln beskriver vidare hur arbetsmarknaden kommit att bli en arena där detta fenomen framträder extra tydligt. Kvinnorna beskrivs här som flexibla, autonoma subjekt som är tvungna att anpassa sig efter konstanta förändringar inom arbetslivet, vilket i sin tur är förenat med en stor osäkerhet. Det blir tydligt att klassiskt feminint kodade egenskaper som omvårdande och passivitet samt heteronormativ attraktivitet fortfarande anses vara nödvändiga för unga kvinnor i arbetslivet, men idag ställs även krav på förmågan att kunna behärska mer traditionellt manligt kodade uttryck som till exempel rationalitet, tävlingsinstinkt och ekonomiskt och känslomässigt oberoende.

Ett vetenskapligt tomrum

Som vi nämnde i början av detta avsnitt finns en hel uppsjö av tidigare forskning som vidrör det aktuella ämnet kring arbetsrelaterad ohälsa i form av stress och utbrändhet. Vi har tidigare konstaterat att unga kvinnor är i riskzonen men när vi ser till de forskningsrapporter och artiklar vi kommit över finner vi ofta slutsatser som hänvisar till att detta har med de traditionella rollerna inom familjen att göra. Mycket handlar om hur kvinnor löper större risk att drabbas eftersom de fortfarande förväntas ta större ansvar i hemmet samtidigt som de idag ska göra karriär och avancera inom arbetslivet. Walkerdine et al. (2001) bekräftar detta och beskriver hur studier av unga medelklasskvinnor är ett stort hålrum i historien. Förklaringen hänvisas till att det sällan väcker något intresse eller behov att studera sådant som fungerar och redan går bra. Unga medelklassflickor målas upp som vinnare i dagens samhälle på bekostnad av pojkar som fortsätter att underprestera, vilket har bidragit till att fokus förflyttats till de "problematiska pojkarna". Vi vill därför i denna studie belysa de unga kvinnor som ofta glöms bort, genom att studera den åldersgrupp som ännu inte omfattas av ansvar i hemmet. Detta vill vi undersöka i ljuset av den aktuella diskursen kring "duktiga flickor" som ovanstående forskning belyser, genom att studera hur unga kvinnor påverkas av att de ständigt uppmanas framställa sig själva på ett visst sätt för att lyckas. Genom dessa kvinnor ämnar vi att tolka och förstå hur den strukturella ojämlikheten kan ta sig uttryck under de specifika förutsättningar som finns närvarande i just vår studie.

Teoretiska utgångspunkter

Grundläggande marxistiska utgångspunkter

Den marxistiska ansatsen syftar till att skapa en förståelse för relationen mellan kapitalister och arbetare, men även till att beskriva den exploatering som förhållandet resulterar i. Kapitalismen är ett ekonomiskt system i vilket ett stort antal arbetare vars tillgångar är mycket små, producerar varor som ger vinst till ett litet antal kapitalister som äger följande; varorna, de medel som används för produktionen av varorna, samt arbetarnas arbetstid (Marx 2013). Då kapitalismen även utgör ett politiskt system menar marxismen att det dessutom är en metod för maktutövande som syftar till att exploatera arbetarna. Exploatering är ett begrepp som syftar till att beskriva konsekvensen av ovan nämnda relation mellan arbetare och kapitalister. Att arbetarna för sin överlevnad mer eller mindre tvingas in i ett beroendeförhållande till kapitalisterna genom lönearbetet innebär att kapitalisterna kan utnyttja denna maktposition genom att betala arbetarna mindre i lön än vad arbetet faktiskt genererar. De pengar som blir över utgör vinst som tillfaller kapitalisterna själva, vilket de sedan kan använda för att ytterligare utöka sitt kapital. Exploateringen beskrivs som oundviklig, kapitalisterna måste exploatera arbetarna i ett kapitalistiskt system för att själva överleva i konkurrensen med andra kapitalister. Genom beroendeförhållandet och exploateringen upprätthålls strukturerna som innebär att arbetarna fortsätter utnyttjas och kapitalisterna fortsätter att ackumulera mer och mer kapital (Marx 2013).

Den marxistiska utgångspunkten ger oss en stadig grund att stå på för att förstå hur vårt samhälle formar och påverkar våra liv. Vi kommer sedan addera mer aktuella och särskilt lämpade teoretiska perspektiv till denna utgångspunkt för att hjälpa oss att försöka förklara och förstå det vi ämnar att studera i just denna uppsats.

Passion och exploatering

En sociolog som kommit att göra en vidareutveckling av marxistisk teori är Jan Ch Karlsson (2011). Han har utvecklat en teoretisk referensram som kopplar samman begreppen passion och exploatering med arbetsbegreppet. Syftet med teorin är att kunna förstå olika arbetsrelaterade fenomen och hur just passion och exploatering kan ses i förhållande till dessa (Karlsson 2011).

Till att börja med redogör Karlsson för hur begreppet arbete kan förstås och avgränsas. Han formulerar en begreppsförståelse som lyder “människans görande i nödvändighetens sfär”, vilket även kan förstås som “det man måste göra för sin försörjning” (Karlsson 2011, s. 8-9). Till arbetsbegreppet kopplar Karlsson an till hur passion inom arbetet kan definieras och förstås. Han argumenterar för att det finns två olika typer av passion som båda är vanligt förekommande i arbetslivet, *harmonipassion* och

besatthetspassion. Karlsson menar på att den harmoniska formen av passion uppstår som ett resultat av en autonom internalisering av det fenomen som passionen relateras till. Detta blir till en positiv drivkraft i individens liv då det är individen själv som kontrollerar harmonipassionen och på så vis kan få utlopp för den på ett kontrollerat sätt. I motsats till harmonipassionen existerar besatthetspassionen. Denna form av passion uppstår då individen internaliserar passionen som en konsekvens av ett yttre tryck. Detta leder till att engagemanget i aktiviteten blir okontrollerbart för individen, även om personen i fråga verkligen tycker om aktiviteten. Karlsson beskriver även passion som något kopplat till vår identitet, och menar på så vis att arbetet som passionen ofta centreras kring spelar en betydande roll för personens självförverkligande (Karlsson 2011).

Det tredje begreppet som tillsammans med ovan nämnda begrepp utgör grunden för teorin är exploatering. Karlsson definierar exploatering på klassiskt marxistiskt vis då han menar att det sker när: “Y tvingas göra en uppoffring som resulterar i en förmån för X” vilket i sin tur handlar om att “X skaffar sig denna fördel genom ett maktövertag som X har över Y” (Karlsson 2011, s. 14). Vi kommer att ta vår utgångspunkt i Karlssons redogörelse för att dagens arbetsliv grundas på en strukturerad antagonism mellan arbetsgivare och arbetstagare, som bygger på just arbetsgivarnas exploatering av arbetstagarna (Karlsson 2011). Kärnan i teorin är hur de två begreppen passion och exploatering kan användas ihop för att förklara fenomen i arbetslivet (Karlsson 2011).

Klass och feminism

En av pionjerna inom den feministiska marxismen är Heidi Hartmann (1977) som till viss del kommit att kritisera det marxistiska perspektivet. Hartmann (1977) menar att kvinnor inte tilldelats den rättmätiga plats i kampen för bättre arbetsvillkor som de rimligen borde. Hon liknar relationen mellan feminismen och marxismen med ett “olycklig äktenskap” och menar att det finns en spricka mellan arbetarrörelsen och kvinnorrörelsen som bör överbyggas. Hon beskriver vidare hur kapitalismen utformades med hjälp av patriarkatet, vilket sedan antog nya former i och med kapitalismen. På så vis menar hon att kvinnor kommit i kläm då den segregerade yrkesstruktur som då uppstod kommit att utgöra den primära orsaken till kvinnornas underminerade positioner i samhället (Hartmann 1977).

Förutom Hartmann har även sociologen Beverley Skeggs (1997/2000) feministiska forskning influerats av Marx, då hon kopplar samman marxistisk klassteori med feminism. I Skeggs (2004) bok *Class, self and culture* analyserar hon till exempel hur klass skapas inom det moderna ekonomiska systemet utifrån kulturella aspekter kopplade till värde. Klasskampen definieras utifrån marxistisk teori kring konfliktpotentialen mellan olika grupper. Där människor anses utgöra en klass om de befinner sig i gemensam konflikt med andra om mervärdet. För att förstå hur vissa individer kan exploateras till följd

av denna klasskonflikt måste vi förstå hur detta värde i sin tur är knutet till de marxistiska begreppen, *bruksvärde* och *bytesvärde* vilka Skeggs (2004) kommit att omarbete. Hon menar på att dessa värdebegrepp har en central roll inom bytessystemet, vilket vi kommer att redogöra närmare för nedan.

För att addera ytterligare en dimension till den ekonomiska aspekten av klassanalysen utgår Skeggs (2004) även från hur Bourdieu (1930) inkluderar kulturellt, socialt och symboliskt värde. Hennes klassanalys bygger även på foucauldiansk teori där jaget och individers självbild skapas utifrån särskilda diskurser. Genom att använda oss av Skeggs klassanalys kan vi bli varse om de processer som skapar klass, eftersom klass inte bör ses som någonting givet. Klass skapas alltid utifrån intresset för och av dem som har tillgång till makt (Skeggs 2004). Kulturella egenskaper anses direkt kopplade till klass, då medelklassen har en högre grad av kulturellt kapital till sitt förfogande än vad arbetarklassen har. Detta kan användas som en resurs för att knyta värde till sig själv, medan arbetarklassen inte har den möjligheten eftersom de strukturellt nedvärderas och patologiseras. Dessa resurser blir på så vis en naturlig del av "jaget" för dem som har möjligheten att själva konstruera det. De andra tvingas anpassa sitt beteende för att nå upp till de kulturella normerna genom att införliva den eftersträvansvärda moralen, allt för att inte riskera att nedvärderas och förknippas med de patologiserade egenskaperna hos arbetarklassen (Skeggs 2004). Skeggs menar vidare att denna process ligger bakom skapandet av ojämlikhet i form av gränser som gör att arbetarklassen exkluderas och att det ekonomiska systemet reproduceras (Skeggs 2004). Den strukturella ojämlikheten i samhället blir enligt Skeggs på så vis problematisk då den bygger på diskurser som överför det ekonomiska ansvaret till individen, medan det ekonomiska systemet avskrivs allt ansvar. Individer blir därmed ansvariga för sitt eget värde vilket blir problematiskt eftersom vissa grupper tillskrivs lägre moral och därmed anses mindre värda (Skeggs 2004).

Klass skapas enligt Skeggs (2004) genom fyra tätt sammanlänkade processer; *inskriftion*, *bytessystem*, *bedömning* och *perspektiv*, vilka hon kommit att utveckla utifrån Marx värdebegrepp. Centralt för tillskrivandet av värde är *inskriftionen* som tar sig uttryck genom att vissa kroppar märks och blir markerade av centrala attribut, som i sin tur är en indikation på klasstillhörighet. Klass blir alltså inskrivet på våra kroppar (Skeggs 2004). Det är inom *bytessystemet* som dessa attribut tillskrivs värde. Centralt för bytessystemet är att det bygger på att individer strategiskt ägnar sig åt aktiviteter med syfte att längre fram kunna byta resultatet av dem för att generera ett framtida högre värde. Detta kan förstås som ett sätt att transformera sig själv till en "vara" som kan säljas på den kapitalistiska marknaden, vilket Marx & Engels (1978) definierar som *kommodifiering*. Dessa aktiviteter med syfte att öka en individs värde benämner Skeggs (2004) som *bytesvärde* och menar att det är en praktik som endast medelklassen har till sitt förfogande. I motsats till detta finns även *bruksvärde*, som beskrivs som en slags motståndshandling där man går emot den underförstådda samhälleliga förväntningen hos

medelklassen som handlar om att ständigt förbättra sig själv genom att skapa ett värde som anses eftersträvansvärt i andras ögon. Detta kan ta sig uttryck genom att man istället ägnar sig åt aktiviteter som anses ha ett värde för en själv eller för andra i ens närhet. Detta menar Skeggs (2004) är en praktik som förknippas med arbetarklassen (Skeggs 2004). *Bedömningen* av detta värde skapas alltid utifrån intresset för och av dem som anses ha tolkningsföreträde i samhället, det vill säga medelklassen (Skeggs 2004). *Perspektivet* beskrivs ofta som ett slags övergripande synsätt medan det i själva verket är det motsatta, då det egentligen enbart representerar åsikterna hos den mindre grupp som värderas högre. På så vis utövar dessa perspektiv makt i samhället, eftersom de påverkar hur klass skapas genom att framkalla och reproducera diskurser som gagnar dem som besitter makten (Skeggs 2004).

Skeggs (2004) använder denna definition av klass för att i sin feministiska forskning belysa hur kvinnor strukturellt utnyttjas inom den moderna marknadsekonomin. Klass är en process som skapar olika förutsättningar för olika individer, inte enbart när det kommer till ekonomiska aspekter utan även när det kommer till individers möjligheter att öka sitt värde på marknaden (Skeggs 2004).

Duktighetens funktion i det nyliberala samhället

För att ytterligare belysa vilken roll unga kvinnor spelar i den moderna ekonomin har vi valt att använda oss av Jessica Ringrose (2007) text *Successful girls? Complicating post-feminist, neoliberal discourses of educational achievement and gender equality* samt *Growing up Girl* av Walkerdine et al. (2001). De båda bygger på en teoretisk förståelse som grundar sig i ett kritiskt förhållningssätt till postfeminismen och till de diskurser som utifrån den kommit att prägla bilden av den duktiga flickan inom det nyliberala samhället. Författarna menar att det finns en "förförisk" postfeministisk diskurs kring den duktiga flickans makt, möjligheter och val (Ringrose 2007; Walkerdine et al. 2001). Framgångar inom utbildningsväsendet används som bevis för att den individuella resan till framgång faktiskt är möjlig, och att duktiga kvinnor har makten att själva påverka sina öden genom egna prestationer (Ringrose 2007). Ringrose (2007) och Walkerdine et al. (2001) menar även att den postfeministiska diskursen kring duktiga flickor till stor del bygger på att de duktiga flickornas framgång anses ha vunnits på bekostnad av pojkarnas misslyckande. Detta menar Ringrose (2007) har kommit att influera dagens nyliberala samhälle och hur vi ser på framgång kopplat till femininitet. Hon beskriver att det finns många aktuella studier som kunnat visa på att pojkar kommit att prestera allt sämre i skolan samtidigt som flickorna verkar bli allt duktigare, vilket kommit att väcka en kritisk debatt kring maskulinitet. Med bakgrund i detta målas de unga duktiga flickorna upp som vinnarna inom globaliseringen och framgång har kommit att kopplas till femininitet. Kvaliteter som traditionellt anses feminina i form av anpassning, flexibilitet och självreglering efterfrågas numera inom dagens nyliberala marknad (Ringrose 2007).

Ringrose (2007) menar att på samma sätt som kvinnorna uppmanas till hårt arbete för att lyckas i skolan, spiller detta förhållningssätt även över på deras framtida yrkesroller där kvinnorna fortsätter uppmanas till att anstränga sig för att maximera sina chanser att avancera inom arbetslivet. På så vis hålls de själva ansvariga för sina egna framgångar och misslyckanden även där. Även Walkerdine et al. (2001) beskriver hur unga kvinnor redan från tidig ålder matas med bilden av att de är smarta och kapabla, och att deras öde är att utbilda sig och "bli någonting". Detta för att överleva på den allt mer konkurrensutsatta arbetsmarknaden.

Både Ringrose (2007) och Walkerdine et al. (2001) har dock kommit att starkt ifrågasätta den förföriska bilden av kvinnan som helt och hållet fri och ansvarig för att skapa sin egen lycka. De konstaterar att det verkar vara strukturerna i det nyliberala samhället som ligger bakom denna till synes problematiska diskurs kring femininitet. De har likt Skeggs (2004) kommit att kritisera den bild som förmedlas, genom att poängtera de ojämlika strukturer som finns i samhället. Ser man till den kategoriella ojämlikhet som förutom att grunda sig på kön även utgörs av faktorer som ålder, etnicitet och sexuell läggning, konstaterar till exempel Ringrose (2007) att de nyliberala tankegångarna om lika möjligheter för alla inte riktigt återspeglar verkligheten.

Ringrose (2007) lyfter även fram bevis i form av tidigare forskning när hon argumenterar för att det tvärtom vad samhället förväntar sig av de unga kvinnorna snarare verkar vara typiskt maskulint förknippade egenskaper som premieras i arbetslivet. Dessa egenskaper beskrivs bland annat som viljan att arbeta mot mätbara resultat, tävlingsanda, maskulint självförtroende och auktoritet. Detta menar Ringrose (2007) är den stora utmaningen för kvinnor inom den nyliberala arbetsmarknaden idag. Kvinnor tvingas behärska och balansera både de maskulina och feminina attributen som efterfrågas om de ska kunna lyckas i arbetslivet. Detta innebär att man som kvinna bör anpassa sig efter bilden av en duktig tjej och dess önskvärda attribut, samtidigt som man antas vara stark och självständig eftersom det är dessa maskulina egenskaper som i slutändan antas ta en framåt i karriären (Ringrose 2007).

Användning av teoretiskt ramverk

Vår studie kommer att utgå ifrån dessa teoretiska perspektiv. I linje med de feministiska utgångspunkter vi presenterat ovan vill vi undersöka hur unga kvinnors upplevda värde och möjligheter kan komma att påverkas av diskurser i dagens nyliberala samhälle. Detta vill vi vidare koppla till Karlssons (2011) och Marx (2013) exploateringsbegrepp för att se hur unga kvinnor eventuellt kan komma att exploateras på arbetsmarknaden. Med hjälp av den definition Karlsson (2011) ger uttryck för när det kommer till begreppet passion som påtvingad eller frivillig vill vi analysera detta i relation till Skeggs (2004) resonemang kring individers strategier av självreglering. Hon beskriver hur individer försöker höja sitt

eget värde, allt för att inte riskera att patologiseras. Med en förförståelse grundad i Ringrose (2007) kritiska reflektion kring hur postfeminismen kommit att influera nyliberalismen vill vi undersöka hur detta kan komma att påverka de villkor unga kvinnor tvingas förhålla sig till.

Vi hoppas på så vis kunna generera svar på våra frågeställningar om hur unga kvinnors upplevelser av krav och förväntningar kan komma resultera i att de exploateras, samt att denna relation till arbetet påverkar deras föreställningar om självförverkligande. För att förstå dessa upplevelser ur ett större strukturellt perspektiv önskar vi att använda oss av den tidigare forskning vi presenterat kring “duktighet” tillsammans med våra marxistiska utgångspunkter.

Tillvägagångssätt

Skeggs (1997/2000) beskriver metodologin som en form av teori, “en teori om metoder” som påverkar hur studier tar form och analyseras. Hon menar att vi som forskare bär ett ansvar över att reflektera över vår egen ställning och hur den kan komma att påverka det vi producerar samt hur saker och ting framställs. I detta kapitel kommer vi redogöra för hur vi betraktar och resonerar kring vetenskapliggörandet av de levda erfarenheter vi kommit att ta del av under studiens gång, vilket Skeggs menar är metodologins huvudsakliga uppgift (Skeggs 1997/2000, s.33).

En kvalitativ studie

Vår studie bygger på kvalitativa intervjuer, inte enbart för att de hjälper oss att komma åt de unga kvinnornas egna upplevelser, utan även för att de anses viktiga i förhållande till feminism eftersom kvinnor tidigare marginaliserats och underordnats mäns erfarenheter och upplevelser inom vetenskapen (Bryman 2011, s. 401). Kvalitativa intervjuer har därför blivit en närmast paradigmatiske “feministisk metod”, då de möjliggör just skapandet av en djupare förståelse kring intervjupersonernas egna upplevelser (Bryman 2011, s. 437). I och med att vi är intresserade av de unga kvinnornas egna berättelser har det varit viktigt att ha i beaktning att försöka etablera en hög grad av tillit och förtroende vid intervjuerna, vilket vi resonerar kring under följande rubrik samt att visa hänsyn till de synsätt som de unga kvinnorna själva delar med sig av (Bryman 2011, s. 438). Vi är medvetna om att vi genom att addera till exempel observationer hade kunnat komma att fördjupa vår kunskap ytterligare, men med studiens begränsade omfattning var detta inte möjligt (Bryman 2011, s. 400-401).

Intervjustruktur

När man talar om kvalitativa intervjuer kan man syfta på en rad olika strukturer. Vi har valt att tillämpa en semistrukturerad form eftersom syftet i vår studie är att fånga respondenternas egna upplevelser och tankar, samtidigt som vi har ett relativt tydligt fokus. Vi tror att semistrukturerade intervjuer kommer att hjälpa oss att utforska det ämne vi valt att studera på ett strukturerat vis, samtidigt som respondenterna tillåts fördjupa sig i de teman som upplevs som mest intressanta för respektive person (Bryman 2011, s. 415). Enligt Bryman (2011) förespråkar feministisk forskning till stor del djupintervjuer med en lösare struktur, eftersom de lättare tycks kunna etablera tillit samtidigt som intervjuobjektet tillåts tala mer fritt om sitt liv. Men han menar även att semistrukturerade intervjuer är det bästa alternativet om man är fler än en forskare. Vi har valt att ta fasta på detta genom att tillämpa semistrukturerade intervjuer där

deltagarna dels tillåtit ta mer plats och bejaka teman som de själva ansett aktuella samtidigt som en viss struktur kunnat säkerställa en nödvändig grad av jämförbarhet i materialet, vilket har underlättat i analysdelen (Bryman 2011, s. 416).

Urval och avgränsning

Nedan kommer vi presentera hur vi resonerat när det kommer till val av intervjupersoner och studiemiljö i undersökningens primära skede. Vi har valt att göra ett tvåstegsurval som innebär att vi både gjort ett urval av själva platsen att studera, och även av de personer vi valt att intervjua (Ahrne & Svensson 2017, s. 40). När det kommer till valet av studiemiljö bestämde vi oss i ett tidigt skede för att vi ville studera de unga kvinnorna inom ramen för en relativt konkurrensutsatt bransch. Valet föll på bemanningsbranschen då vi insåg att vi smidigt kunde få tillgång till fältet då den ena av oss sedan tidigare jobbat på ett företag som är verksamt inom just denna bransch. Bemanningsbranschen kändes även relevant i förhållande till studiens syfte då vi antog att det vi är intresserade av att studera kan vara tydligt förekommande där, eftersom branschen präglas av hög konkurrens i kombination med en uttalad tävlingsanda med tydliga mål för varje anställd. Dessutom är den valda arbetsplatsen starkt kvinnodominerad. Detta sätt att välja studiemiljö utefter var man som forskare tror att det man är intresserad av att studera är extra förekommande är något som exempelvis Ahrne & Svensson (2017, s. 392) argumenterar för.

Vid urvalet av intervjupersoner har vi valt att utgå från ett så kallat målstyrt urval. Det innebär att vi har valt ut personer att intervjua som anses lämpliga utifrån våra forskningsfrågor. Meningen är att urvalet ska vara så relevant som möjligt för att uppnå studiens syfte (Bryman 2016, s. 392). I vårt fall handlar det om att vi valt intervjupersoner som stämmer in på de kriterier som vi efterfrågat, det vill säga unga kvinnor i början av sina karriärer.

Informanterna

Samtliga av våra deltagare i studien är verksamma inom samma bransch och har samma yrkestitel som konsultchefer på ett rekryterings- och bemanningsföretag. Alla har liknande kandidatexamen som personalvetare eftersom detta efterfrågas av företaget. Ytterligare något de har gemensamt är att de alla faller in under den kategori vi velat studera, nämligen unga kvinnor i åldersgruppen 23-27 år med vad vi definierar som en medelklassposition utifrån att de valt att vidareutbilda sig. Utifrån deras socioekonomiska bakgrund har vi tolkat det som att alla förutom två av intervjupersonerna kommer från familjer med medelklassbakgrund då de har en eller flera föräldrar som studerat vidare på

eftergymnasial nivå. Resterande har en arbetarklassbakgrund. Kvinnornas tid inom företaget varierar dessutom, vilket är något vi i viss mån kunnat se verkar ha påverkat deras upplevelser av arbetsplatsen. Några av dem har varit verksamma länge inom företaget och har en tillsvidareanställning vilket vi upplever att de till viss del kan luta sig mot, medan vissa av dem som har en provanställning upplever detta påfrestande. Ytterligare information värd att tillägga är att två av våra informanter tvingats ta en paus från arbetet på grund av arbetsrelaterad ohälsa och stress. Övriga informanter ger inte uttryck för att ha behövt vidta liknande åtgärder.

Praktiskt genomförande

Genom att skicka ut ett mail till flertalet utvalda personer lyckades vi likt hur Bryman (2016, s. 387) argumenterar för etablera kontakter som kommit att ligga till grund för våra intervjuer. I detta mail berättade vi om syftet med studien och delgav vad ett deltagande praktiskt skulle gå ut på. Bifogat bland bilagorna presenterar vi närmare hur detta mail utformats. Vidare bokades intervjutillfällena som ägde rum avskilt på arbetsplatsen inom perioden oktober-november 2017. I och med att vårt syfte kan komma att uppfattas vara av känslig karaktär då vi är intresserade av att fånga upp intervjupersonernas personliga tankar, samt att vi ville etablera en mer avslappnad stämning vid intervjuerna, valde vi att hålla intervjuerna enskilt.

Kodning och analysmetoder

Vår empiri bestod i det primära skedet av den information vi fått fram under dessa intervjuer. Vi spelade in intervjuerna för att underlätta transkriberingsarbetet i likhet med hur många forskare argumenterar för (Ahrne & Svensson 2017, s. 50). Nästa steg var att transkribera vårt inspelade material för att bättre lära känna materialet och underlätta själva tolkningsarbetet (Ahrne & Svensson 2017, s. 51-52).

Efterföljande steg gick ut på att börja strukturera materialet med hjälp av kodning. Detta gjordes för att materialet skulle bli mer överskådligt, men var också ett steg på vägen mot kartläggningen av de generella företeelser vi var intresserade av att belysa i relation till våra forskningsfrågor (Bryman 2011, s. 526). Slutligen började vi leta efter mönster och teman som bestod av en grupp koder. Dessa teman var som Bryman (2011, s. 528) beskriver resultatet av noggrann genomläsning av datamaterialet i flera omgångar. Sedan har vi kommit att applicera dessa teman på de återkommande motiv som vi kunnat återfinna i materialet.

Något vi ansett viktigt att inte glömma bort i bearbetningen och analysen av materialet är teorins centrala betydelse genom hela arbetets gång. Genom att vara noga med att se till att våra teoretiska ramverk funnits med som en röd tråd genom alla steg har vi haft till avsikt att ge materialet mening.

Redan vid transkriberingen och så småningom i kodningsarbetet och tematiseringsprocessen har vi ställt frågor till vårt material som har haft en koppling till våra frågeställningar, men även till de teoretiska begreppen (Ahrne & Svensson 2017, s. 212-213)

Som Bryman (2016, s. 351) beskriver, får begreppen *reliabilitet* och *validitet* en annan betydelse i kvalitativa studier i jämförelse med i kvantitativa. Eftersom begreppen i grunden kan anses vara bättre lämpade att applicera på kvantitativ forskning har vi valt att inte fokusera särskilt mycket på dessa. Vi har däremot kommit att sträva efter en så pass god teoretisk generaliserbarhet som möjligt. Detta innebär att vi ämnat att uppnå en reliabilitet som består i att våra teoretiska slutsatser ska gå att applicera även på liknande fenomen i andra miljömässiga kontexter (Bryman 2016, s. 369).

Det finns däremot forskare som utvecklat andra kriterier som anses bättre lämpade för bedömning av kvalitativ forskning. Vi har valt att ta vår utgångspunkt utifrån dessa: *trovärdighet*, *överförbarhet*, *pålitlighet* och *möjlighet att styrka och konfirmera*, vilka är begrepp som Bryman (2016) redogör för. *Trovärdighet* kan ses som en motsvarighet till intern validitet, och handlar om just hur trovärdig en forskares beskrivning av den sociala verkligheten framstår i andras ögon (Bryman 2016, s. 354-355). Frågan vi har ställt oss är: är resultaten i vår studie tillräckligt trovärdiga för att även andra skall kunna anse studien tillförlitlig? *Överförbarheten* kan i sin tur beskrivas som ett mått på den externa validiteten i kvantitativ forskning (Bryman 2016, s. 355). För att ge läsarna av vår studie de verktyg som de kan behöva för att göra en bedömning av huruvida våra resultat kan vara överförbara till en annan miljö eller ej, har vi ämnat att fylligt och noggrant redogöra för alla relevanta detaljer. *Pålitligheten* jämförs å andra sidan med reliabiliteten i en kvantitativ studie, och beskrivs som att man som forskare bör anta ett granskande synsätt på sin egen forskning genom hela processen. Det handlar om att skapa en så fullständig och tillgänglig redogörelse som möjligt av alla faser i forskningsprocessen som man sedan bedömer kvaliteten på, gärna med hjälp av en utomstående kollega (Bryman 2016, s. 355). I vårt fall har vår handledare kommit att fungerat som utomstående kvalitetsbedömare av vår uppsats. Att till sist kunna hävda att forskningsresultatet går att *styrka och konfirmera* innebär att man som forskare utifrån insikten att fullständig objektivitet ej går att uppnå inom samhällsvetenskaplig forskning ändå kan hävda att man handlat i god tro. Det ska tydligt framgå att forskaren inte medvetet låtit personliga värderingar påverka vilka slutsatser som dras (Bryman 2016, s. 355-356).

Metodologisk reflektion

Som vi tidigare nämnt bär vi forskare ett ansvar för att reflektera över de val vi gör och även för hur vi kan komma att påverka hur saker och ting framställs. Skeggs menar på att kunskap är något vi

producerar och att den därför inte kan antas komma från ingenstans. Därmed blir sättet vi producerar denna kunskap viktigt att reflektera över (Skeggs 1997/2000, s. 33)

Kvalitativ forskning har i allmänhet mött en del kritik i form av att den ibland anses innehålla en bristfällig objektivitet. Ofta antas kvalitativa studier bygga på forskarnas egna och osystematiska uppfattningar om vad som är viktigt och betydelsefullt att analysera (Bryman 2016, s. 368-370). Skeggs (1997/2000, s. 34 ff.) har kommit att ifrågasätta detta synsätt då hon menar att vi som forskare oavsett vilken slags metodologi vi använder oss av alltid kommer att ha en förförståelse som grundar sig i vår position. En position bestäms utifrån flertalet faktorer såsom; kön, nation, ras, ålder och så vidare. Detta påverkar i sin tur vilken forskning vi väljer att bedriva men det påverkar inte nödvändigtvis hur vi tänker. Hon menar att "vi har positioner men att vi inte är förutbestämda av dem" (Skeggs 1997/2000, s. 34 ff.). Med detta menar Skeggs att vi oundvikligen för med oss värderingar in i forskningen, men att vi med hjälp av ett kritiskt förhållningssätt och en försiktig framfart ändå kan åstadkomma en så giltig redogörelse som möjligt. Värderingar behöver inte påverka studiens objektivitet så länge vi är uppmärksamma och kontinuerligt synliggör och förhåller oss till dem (Skeggs 1997/2000, s. 58).

Likt hur Skeggs problematiserar sin roll som kvinna inom den feministiska forskningen genom att reflektera kring hur den har kommit att influera hur hennes analyser formats, ämnar vi att göra detsamma. Hon menar att vår position onekligen har kommit att påverka vad, hur och varför vi väljer att studera det ämne vi väljer (Skeggs 1997/2000, s. 58). Då vi liksom Skeggs själva är kvinnor, och dessutom unga kvinnor som till stor del känner igen oss i diskursen om "duktiga flickor", är det extra viktigt att vi som Skeggs argumenterar för reflekterar över våra egna värderingar och erfarenheter. Detta för att inte låta dem påverka hur vi kommit att analysera och presentera materialet. Genom att synliggöra våra egna positioner vill vi därför poängtera vikten av att vi kontinuerligt och systematiskt ifrågasätter det vi producerar och att vi inte tillåter våra egna värderingar påverka studiens resultat. Detta gör vi genom att ställa frågor till det empiriska underlaget. Vad är det egentligen vi ser och vad betyder detta? Och hur kan detta förstås utifrån ett större perspektiv?

Utöver våra egna positioner som unga kvinnor vill vi även uppmärksamma det eventuella problem det skulle kunna innebära i och med att en av oss tidigare arbetat på arbetsplatsen där vi valt att genomföra intervjuerna. Vi beaktade denna potentiella nackdel när vi i urvalsprocessen kontaktade intervjupersoner. Vi valde därmed omsorgsfullt ut personer som det inte fanns någon personlig relation med. Detta eftersom risken annars hade varit att det hade kunnat påverka informanternas upplevelse av trygghet negativt, vilket vi till varje pris ville undvika.

För att säkerställa vår förmåga att representera kvinnornas upplevda erfarenheter har vi även låtit oss inspireras av hur Lena Sohl (2014, s. 77 ff.) likt andra feministiska forskare förankrat sin förståelse i förhållandet mellan erfarenheter och diskurser. Sohl använder sig av diskurser för att förstå hur världen

kan komma att konstrueras ur ett specifikt perspektiv. På så vis menar hon att begreppet diskurs och hur diskursens makt kan komma att påverka oss kan förstås som en sorts etablerad sanning. Genom att anta detta synsätt menar man att dessa sanningar påverkar människors möjligheter och deras sätt att handla. Sohl (2014) beskriver även hur erfarenheter och diskurser relaterar till varandra i form av att de är samkonstruerade. Detta innebär att diskurser präglas av den institutionella och sociala maktordningen, samtidigt som de även är ett resultat av levda erfarenheter. På så vis går de inte att särskilja (Sohl 2014, s. 78-79). På liknande vis kommer vi att försöka se till hur olika diskurser relaterade till etablerade könsroller i kombination med våra deltagares levda erfarenheter utmynnar i en gemensam förståelse för vad det innebär att vara en "duktig flicka" i det moderna arbetslivet.

Etiska överväganden

Nedan redogör vi för de fyra forskningsetiska principer som vi har haft i beaktning under hela genomförandet av och efterarbetet med intervjuerna:

- *Informationskravet.* Denna första princip handlar om att forskaren ska informera alla berörda deltagare om vad syftet med studien är (Bryman 2016, s. 131). Vi har både skriftligt och muntligt informerat våra deltagare om vad det är vi är intresserade av att undersöka. Dock kan det precis som Bryman beskriver ibland bli problematiskt när man försöker kombinera skyldigheten att följa informationskravet med att utföra en undersökning där omfattande information om studiens syfte inte påverkar hur deltagarna svarar på frågorna (Bryman 2016, s. 134). Vi har försökt förhålla oss till detta genom att vara tydliga med vårt syfte men har samtidigt varit sparsamma med att tala allt för mycket om vår forskningsfråga, utan har istället framhållit att vi mest är intresserade av intervjupersonernas egna upplevelser. Eftersom vi har en relativt lös struktur på vår intervjuguide anser vi att detta har underlättat för oss att lägga fokus på våra informanter.
- *Samtyckeskravet.* Deltagarna själva har rätt att bestämma över och samtycka till sin egen medverkan i studien, vilket vi har förmedlat både skriftligt och muntligt (Bryman 2016, s. 135).
- *Konfidentialitetskravet.* Detta handlar om att uppgifterna om alla deltagande personer ska behandlas med största möjliga konfidentialitet. I vårt fall har det kommit att handla om att se till att ingen utom vi själva har haft tillgång till de insamlade materialet och personuppgifterna (Bryman 2016, s. 132)
- *Nyttjandekravet.* De uppgifter vi samlat in har endast använts för forskningsändamålet (Bryman 2016, s. 132).

Förutom att ta hänsyn till de forskningsetiska principerna har vi som forskare även gjort vårt bästa för att se till att deltagarna i studien inte kommit till någon skada varken fysisk eller psykisk i form av till exempel uteblivna karriärmöjligheter, stress, försämrad självkänsla och så vidare (Bryman 2011, s. 132). Detta har vi ämnat att säkerställa genom att i största möjliga mån tillämpa sekretess på allt som rör våra informanter. Till exempel har vi varit noga med att i enlighet med de forskningsetiska kraven se till att vi inte öppet har talat om för någon utomstående vilka personer som deltagit i vår studie, samt att vi i högsta möjliga mån har anonymiserat vårt material.

Resultat & analys

Del 1. Att vara ung tjej på den nyliberala arbetsmarknaden

I vår samlade empiri har vi funnit olika framträdande teman. Dessa har vi sammanställt i fyra olika avsnitt. I det första avsnittet av analysen kommer vi att adressera den påtagliga oro och rädsla de unga kvinnorna ger uttryck för. Denna oro handlar dels om en rädsla till följd av de förhållanden som råder på dagens arbetsmarknad, men vi ser även en tendens av att intervjupersonerna upplever en känsla av otillräcklighet i sina arbetsroller. Vi kommer nedan att tolka våra empiriska resultat i ljuset av våra tidigare presenterade teorier för att på så vis kunna generera en djupare förståelse. Detta för att sedan genomföra en analys ur ett större kontextuellt och strukturellt perspektiv.

Rädslan att inte räkna till

Vi har i flertalet av våra intervjuer kunnat urskilja en påtaglig oro kopplad till våra intervjupersoners position på arbetsmarknaden och till deras framtid inom arbetslivet. De upplever arbetsmarknaden som otrygg och osäker. Vi har även kommit att förstå denna oro som att den har ett samband med deras positioner som just kvinnor. Detta illustreras nedan då Isabella beskriver en påtaglig känsla av otillräcklighet som verkar ha ett direkt samband med att hon är kvinna:

“Det känns lite som att man som tjej alltid behöver bevisa sig på något sätt i arbetslivet. Att man alltid känner någon typ av underlägsenhet som tjej. Man behöver visa sig som mer kompetent som tjej än som kille, man behöver alltid visa mer helt enkelt.”

Isabella beskriver hur hon känner sig underlägsen på grund av sitt kön. I jämförelse med män upplever hon att hon måste bevisa sig. Vi vill med hjälp av Skeggs (2004) försöka förstå just dessa känslor av otillräcklighet. Hon beskriver hur individer utifrån kategoriella ojämlikheter som exempelvis kön kommit att tillskrivas olika värde inom den symboliska ekonomin. Detta värde varierar i sin tur inom olika fält. Den definition som Skeggs använder sig av när det kommer till fält har hämtats från Bourdieu (i Skeggs 2004), som talar om den symboliska ekonomin som en arena för mäktiga grupper att tillskansa sig mer makt. I vår studie anser vi att denna arena utgörs av den nyliberala arbetsmarknaden där företag och vinstdrivande organisationer representerar dessa mäktiga aktörer. Maktobalansen på arbetsmarknaden kan enligt Skeggs (2004) få problematiska konsekvenser, då kvinnor historiskt sett kommit att tillskrivas ett lägre värde än till exempel män. Denna strukturella ojämlikhet är något som kvinnorna tvingas förhålla sig till i strävandet efter att etablera sig i samhället och på arbetsmarknaden.

Detta är en tendens vi kan urskilja bland flera av våra intervjupersoner då kvinnorna verkar uppleva att de hela tiden har någonting att bevisa. På detta sätt ser vi hur deras ambitioner och vilja att prestera blir av stor betydelse för deras upplevda möjligheter till etablering på den otrygga arbetsmarknaden. Sohl (2014) belyser detta i sin avhandling och menar på att kvinnors positioner kan komma att bli beroende av deras prestationer. Vi kan på liknande vis se hur kvinnorna i vår studie återkommande ställer sina prestationer i kontrast till mäns, och vi tolkar det som att de på så vis är medvetna om att deras könstillhörighet kan komma att utgöra en nackdel i arbetslivet. Madeleine beskriver det till exempel på detta sätt:

“Jag hade en kund till exempel där det bara var massa äldre män i ledningsgruppen. Och när jag kom dit och sa vad jag tyckte, så var det lite ”men lilla gumman”. Och det är klart att det blir en uppförsbacke då. Samtidigt handlar det om att bevisa att ”vet du vad, jag kan precis lika mycket som du”. Men det är klart att det blir en utmaning.”

Även här kan vi se hur Madeleine beskriver hur hon möter en uppförsbacke i arbetslivet som har en direkt koppling till hennes position som kvinna. Genom att som hon beskriver bli bemött med “lilla gumman” tolkar vi det som att hon känner sig ifrågasatt och otillräcklig.

Förutom att flera av intervjupersonerna konkret uttrycker att de upplever sig stöta på motvind i arbetslivet kopplat till deras positioner som kvinnor, kan vi även se att detta avspeglas genom deras handlingar. Det som framträder är en bild av att denna motvind upplevs som ett motstånd som kvinnorna hela tiden tvingas förhålla sig till i sina yrkesroller i och med att de genomgående beskriver en känsla av att inte räcka till som kvinnor. Vi kopplar detta till hur Skeggs (2004) menar på att det egentligen inte finns något val att ställa sig utanför det så kallade produktionssystemet på marknaden. Kvinnor inom medelklassyrken tvingas därmed anpassa sig genom att hela tiden tänka strategiskt kring vilka val som kan komma att gynna dem i framtiden. Detta eftersom den oro som de upplever faktiskt är befogad, då den precis som Skeggs (2004) menar på grundar sig i den ojämlika struktur som ständigt omger oss. Samtidigt menar Ringrose (2007) dessutom att unga kvinnor idag i enlighet med den nyliberala andan förväntas ta eget ansvar för sina karriärmöjligheter. När vi förenar Skeggs (2004) och Ringrose (2007) tankegångar anser vi att en problematisk bild av unga kvinnors position framträder. Precis som Madeleine och även Isabella gav uttryck för ovan har vi kommit att tolka detta som att kvinnor kan komma att systematiskt tillskrivas ett lägre värde än män. Samtidigt hålls de själva ansvariga för sina egna möjligheter att lyckas inom ramarna för den nyliberala arbetsmarknaden.

Den oro som vi tycker oss se i kvinnornas utsagor tar sig uttryck på olika sätt, men den blir mest påtaglig hos de intervjupersoner som inte har en trygg anställning samt hos dem som funderar på att

byta riktning i sina karriärer. Flera av dem är väl medvetna om hur deras CV:n kan komma att bli granskade av framtida potentiella arbetsgivare på marknaden och att de slåss i underläge på grund av sina positioner som kvinnor. Skeggs (2004) beskriver att medelklasskvinnornas ständiga utmaning är att genom bytessystemet försöka höja sina egna värden och befästa sina positioner. De meriter som anställningarna genererar för kvinnorna i vår studie blir på så vis exempel på hur Skeggs (2004) menar att inskription tar sig uttryck som attribut som vissa kroppar kommer att förknippas med. Det blir tydligt att det är viktigt för kvinnorna i vår studie att förknippas med goda meriter då de i enlighet med bytessystemet antas ta dem framåt i sina karriärer (Skeggs, 2004). Arbetet blir därmed även en arena möjlig för självförverkligande. Intervjupersonerna ställer sig nämligen ofta frågan vad de själva är värda om de inte har något värde på arbetsmarknaden, och de oroar sig ofta för att bli exkluderade. Som tidigare nämnt blir detta allra tydligast bland dem som ännu inte har en fast anställning. Följande citat av Tove visar på detta:

“Nej men jag tänker kanske... Tänk om min provanställning här avbryts, eller sådana saker. Vad det skulle innebära för mig. För då tänker jag att allt kommer gå åt helvete.”

Vi tolkar dessa känslor av otillräcklighet och oro som en konsekvens av den otrygga arbetsmarknaden, vilket även utgör ett exempel på det som Ringrose (2007) beskriver när det kommer till den individualisering som den nyliberala marknaden medfört. Kvinnorna förväntas ta ansvar och kompensera för otryggheten på arbetsmarknaden genom att reglera sig själva för att passa in i bilden av den duktiga flickan. Ringrose (2007) menar att den “förföriska diskursen” kring duktiga flickor på så vis får dem att tro att de kommer lyckas så länge de anpassar sig till det som efterfrågas.

“Vem vill anställa en sjukskriven person”

Förutom oron att inte lyckas eller inte vara åtråvärda på arbetsmarknaden ger intervjupersonerna i varierande grad uttryck för en rädsla för att till följd av de förhållanden som råder drabbas av ohälsa och bli utbrända. Pernilla menar att så länge hon kan hålla sig frisk har hon goda möjligheter att göra karriär, men menar att till exempel en sjukskrivning skulle kunna komma att begränsa dessa möjligheter. Hon ger uttryck för denna rädsla på följande vis:

“Jag tror absolut att jag har goda möjligheter att nå dit jag vill i framtiden. Men sen är det ju mycket som kan hända på vägen också som man inte riktigt kan styra över... Så länge jag är frisk,

mår bra och kan fortsätta jobba så tror jag att det kommer lösa sig. Men det är ju såklart en skrämmande tanke om det inte skulle bli så”

Så länge Pernilla håller sig frisk menar hon att hon har möjlighet att prestera och leverera så att hon på så vis kan “lyckas” i sin karriär. Vi har kommit att tolka oron för att bli utbränd utifrån Skeggs (2004) resonemang kring bruksvärde och bytesvärde. Precis som även Walkerdine et al. (2001) beskriver, menar hon att medelklassflickorna utgör en grupp som redan från barnsben uppmanas att maximera sina framtidsmöjligheter genom att investera i aktiviteter som kan komma att generera fördelar längre fram. Då bilden som framträder bland intervjupersonernas utsagor är att utbrändhet kopplas samman med skuld och skam, tolkar vi det som att de inte anser att positionen som utbränd genererar ett bytesvärde på arbetsmarknaden. På samma sätt som hårt arbete och höga ambitioner anses ha ett önskvärt bytesvärde, tolkar vi det som att drabbas av utbrändhet kan komma att innebära ett negativt laddat bytesvärde. Vid intervjun med Isabella framgår detta när hon talar om sin tid som sjukskriven. Hon beskriver hur hennes omgivning reagerade på nyheten om att hon tvingats ta en paus från jobbet, och hon talar bland annat om hur hennes farmor uttryckt en oro kopplad till situationen:

“... hon tror ju typ att jag är misslyckad bara för att jag blivit sjukskriven, även fast hon bryr sig väldigt mycket om mig. Men hon tror ju typ att min karriär är över.. hon har sagt sådant som, vem vill anställa en sjukskriven person?”

Det Isabellas farmor här uttrycker är något vi kan se återspeglas i våra intervjupersoners utsagor. Den skamfyllda bilden av utbrändhet bekräftas till exempel vid intervjun med Tove då hon berättar om sin mamma som alltid jobbat mycket och en gång varit nära att gå in i väggen. Till skillnad från sig själv beskriver hon sin mamma som “...en rätt så känslig person som påverkas väldigt mycket av det som händer runtomkring”. Vår tolkning av detta är att vara utbränd innebär att vara en svag och känslig person, vilket har en negativ laddning. Även Hanna uttrycker en oro för hur en potentiell utbrändhet skulle kunna komma att uppfattas av andra:

“Jag tänker att jag kanske kommer gå in i väggen eller någonting, eller att jag kanske inte får vara kvar på min arbetsplats. Typ som nu har jag varit väldigt orolig för att jag inte ska bli tillsvidareanställd. Då tänker jag mycket på hur det skulle se ut och så, vad folk skulle tänka.”

Hanna uttrycker en rädsla för hur hon skulle kunna komma att uppfattas av andra ifall hon tvingats till en sjukskrivning. Hon antyder samtidigt att det även skulle kunna resultera i att hon eventuellt skulle

förlora jobbet. Vi anser att även Hannas resonemang indikerar på att det finns en skuld och skam som hör samman med att vara utbränd likt hur vi tidigare antytt att utbrändhet kan ha ett negativt laddat bytesvärde på marknaden. Eftersom ens värde är relaterat till det som Skeggs (2004) menar värderas av andra aktörer på marknaden kopplar vi även detta till hur det påverkar intervjupersonernas sätt att se på sig själva. Skeggs (2004) menar att individer måste anpassa och omvandla sig själva efter vad som anses vara önskvärt på arbetsmarknaden. Detta ser vi vidare spelar en avgörande roll för hur de unga kvinnorna tvingas förhålla sig till de diskurser som finns om duktiga flickor, vilket vi kommer redogöra för nedan.

Del 2: Hur påverkas kvinnor inom den nyliberala kontexten av diskursen kring duktiga flickor?

Walkerdine et al. (2001) ställer sig frågan vem som egentligen är gjord för att överleva på den nyliberala arbetsmarknaden. I detta avsnitt vill vi förutom att hänvisa de unga kvinnornas upplevelser av oro till själva utformningen av dagens arbetsmarknad, även koppla an detta till de normer som finns kring hur man förväntas vara som kvinna. Vi kommer att analysera diskursen kring duktiga flickor för att sedan undersöka hur den kommit påverka de unga kvinnorna i vår studie.

Internalisering av nyliberal femininitet

Vi kan med hjälp av vår empiri se att de könade attribut som hör samman med bilden av en duktig flicka blir ett sätt att etablera sig på arbetsmarknaden. Det blir tydligt att intervjupersonerna använder sig av sin duktighet för att öka sina möjligheter till en önskvärd plats på den annars osäkra arbetsmarknaden. Likt följande beskriver till exempel Pernilla hur hon ser på sitt jobb som en möjlighet att lära sig och utvecklas för att på så vis ta sig framåt i karriären:

“Jo men det är ju mitt första jobb, så jag vill ju verkligen utvecklas. Jag vill lära mig så mycket det går. Jag försöker tänka på motgångar som att jag ändå får erfarenheten, för det vill jag ju verkligen få. Samtidigt kan jag inte låta bli att vilja nå vissa resultat, jag vill ligga i topp på omsättning till exempel.”

Även Tove uttrycker tankar kring hur hon ser på vikten att prestera i arbetslivet. När vi frågar henne vad hon är rädd för ska hända om hon inte presterar, får vi följande svar:

“För mig är det otroligt viktigt att alltid göra mitt bästa. Jag tar mitt jobb på väldigt stort allvar eftersom det är väldigt viktigt för mig som person. [följdfråga] ... amen kanske att jag vill se till att inte hamna på en plats där jag inte vill vara, eller som jag inte kan påverka för den delen heller..”

Pernilla beskriver hur hon försöker se på motgångar som värdefull erfarenhet, allt för att utvecklas och bli bättre. Detta är ett ständigt återkommande tema i samtliga av våra intervjupersoners utsagor. Tove uttrycker till exempel en vilja att alltid prestera och söker ständigt nya möjligheter att utvecklas, dels för hennes egen skull men samtidigt för att hon vill förhindra ett eventuellt misslyckande. I och med detta kan vi se hur kvinnornas prestationer blir till verktyg för att ”lyckas” och ta dem dit de vill. Ringrose (2007) beskriver hur diskursen kring den duktiga flickan bygger på feminina attribut som premieras inom arbetslivet. Dessa attribut har vi redogjort för i teoriavsnittet och kan som vi beskrev då utgöras av typiskt kvinnligt kodade egenskaper som till exempel flexibilitet, anpassningsbarhet och generell “duktighet”. De kvinnor som inte anpassar sig genom att internalisera dessa egenskaper riskerar enligt Ringrose (2007) att glömmas bort och uteslutas på den allt mer liberala och individualiserade arbetsmarknaden. Vi har i vår empiri valt att tolka det som Ringrose (2007) beskriver som feminina attribut som att de kommer till uttryck genom våra intervjupersoners sätt att framhäva en vilja att vara duktiga genom att prestera, ständigt utvecklas och passa in, vilket vi visat på ovan.

Detta sätt att anpassa sig är även något som Skeggs (2004) talar om i och med att hon menar på att det idag ställs krav på unga kvinnor att de kan anpassa sig efter den önskvärda moral som efterfrågas i olika kontexter. Vi uppfattar det som att anpassning efter egenskaper i form av tävlingsinstinkt, målmedveten och en vilja att utvecklas uppmuntras på företaget där våra intervjupersoner arbetar. Vi kan se att de unga kvinnorna i vår studie har insett vikten av att anpassa sig och har därmed både omedvetet men även ibland medvetet internaliserat det Skeggs (2004) skulle kalla den önskvärda moralen, vilket i detta fall innebär de nyliberala ideal som kännetecknar dagens arbetsmarknad. Följande citat från intervjun med Josefine är ett exempel på hur vi anser att en till synes omedveten internalisering av detta kommer till uttryck:

“Jag gillar att se resultatet av det jag gör. Jag hade aldrig trivts i en roll där jag inte kan mäta min prestation. Det skulle vara det mest omotiverande jobbet någonsin... Jag vill veta att det jag gör är värdefullt, att det ger ett resultat på ett eller annat sätt. Om jag inte känner att min arbetsgivare ställer krav på att jag ska prestera, hur ska jag då veta vad jag gör här? Vad är mitt jobb värt då?”

Detta sätt på vilket viljan att prestera hamnar i fokus är något som vi genomgående kan se bland våra intervjupersoner. Vi tolkar detta i linje med Ringrose (2007) resonemang som att det handlar om att

genom att vara duktig och prestera kunna hantera de krav som ställs på en utifrån. Våra intervjupersoner verkar ha anpassat sitt beteende efter önskvärda normer genom att de har internaliserat den moral och de egenskaper som anses åtråvärda på den nyliberala marknaden. De flesta av våra intervjupersoner menar likt Josefine ovan att de trivs med att kunna mäta sina prestationer för att kunna jämföra sig med andra och se att de utvecklas. Samtidigt framträder en bild av att detta är egenskaper som har utvecklats i och med deras yrkesroller, eftersom de beskriver sig själva som mer avslappnade och prestigelösa på fritiden. På så vis tolkar vi det som att viljan att prestera och ständigt utvecklas är något som kommit till dem utifrån genom internalisering av just de önskvärda egenskaper som premieras på arbetsmarknaden. Detta är något vi anser oss finna även vid intervjun med Isabella där hon beskriver hur företaget framkallat vissa egenskaper hos henne som hon innan inte visste fanns. Följande citat tydliggör detta:

“Jag visste inte innan jag började här att jag var en sån extrem tävlingsmänniska. Sen jag började på (organisationsnamn) så har mitt resultat-fokuserade jag väckts till liv något otroligt. Jag kunde liksom inte bara stå ut med att tappa en process eller missa ett mål. Jag ville hela tiden göra ett så bra jobb som möjligt och hela tiden vara väldigt framåt. Jag ville alltid överträffa både mina och kundernas förväntningar och vara med på topplistan över de som tillsatt mest.”

Isabella beskriver vidare att hon dock helt har fått omprioritera efter en sjukskrivning, då hon menar att hon kommit till insikt att hennes tidigare sätt att förhålla sig till jobbet och de krav som ställts inte varit särskilt hälsosamt. Detta är en insikt hon delar med flera andra intervjupersoner, då det finns en genomgående tendens att de resonerar och reflekterar kring hur jobbet kommit att påverka dem. I vissa fall ställer de sig frågan varifrån denna vilja att prestera och ligga på topp kommer, om det är inifrån dem själva eller om det kommit till dem utifrån. Detta illustreras bland annat av följande citat:

“Det känns ju som att detta har kommit till en. Det känns ju jätteskevt att man ska vara bäst. Eller jag vet inte... Det kanske är en personlighet, jag vet inte... Men det kommer nog mycket utifrån, men det blir ju inifrån sen.”

Hanna beskriver ovan hur hennes upplevelse av att alltid behöva vara bäst kommer utifrån men att det sedan upplevs som inifrån. Vi tolkar detta som ett tecken på den medvetna internalisering som vi nämnt tidigare, då hon ger uttryck för att ha reflekterat kring hur vissa egenskaper kan ha internaliserats för att sedan ha införlivats i henne själv. Detta står alltså i motsats till de exempel vi visat på tidigare, då internaliseringen tycks ha skett på ett mer omedvetet plan. Genom att tolka Hannas sätt att förhålla sig till dessa känslor kan vi skapa oss en djupare förståelse för hur denna internaliseringsprocess kan

komma att påverka intervjupersonernas självbild. Detta kommer vi att undersöka vidare nedan genom att ytterligare koppla an till hur Skeggs (2004) teori kring bruksvärde och bytesvärde kan komma att influera kvinnornas sätt att se på sig själva.

Att investera inför framtiden

Som vi kunnat visa på ovan finns det tecken som tyder på att våra intervjupersoner kommit att internalisera de egenskaper som enligt Ringrose (2007) förknippas med framgångsrik nyliberal femininitet i form av bland annat anpassning och självreglering. Detta går dock även att förstås som ett uttryck för det som Skeggs (2004) beskriver när det kommer till vad som värdesätts inom produktionssystemet. Vi kan se att kvinnorna i vår studie i de allra flesta fall väljer att investera i sådant som anses ha ett högt *bytesvärde* på den kapitalistiska marknaden eftersom det på sikt kan komma öka deras eget värde. Detta är i linje med hur Skeggs (2004) beskriver investeringen i bytesvärde som en klassad praktik specifikt tillägnad för just medelklassen. Vi har till exempel kommit att tolka följande citat där Pernilla beskriver hur hon idag inte skulle vara nöjd om hon fortfarande arbetade på McDonald's som ett exempel på hur hon kontinuerligt verkar välja att investera i sådant som har ett högt bytesvärde på marknaden:

“Jag skulle kanske inte tycka att det vore jättekul att nu när jag är 25 år säga att jag jobbar på McDonald's, som jag gjorde för sex år sedan. Då hade jag ju inga problem med det, och berättade det utan några konstigheter alls, men jag hade ju inte tyckt att det hade varit jättekul om jag var kvar där nu, utan jag vill ju vidare.”

Vi förstår Pernillas tankegångar som att hon inte uppfattar en anställning på McDonald's som särskilt statusfylld, då det som hon beskriver kändes okej att arbeta där förr men att det inte skulle kännas bra idag. Hon säger uttryckligen själv att det är viktigt för henne att utvecklas och ta sig vidare, vilket indikerar på att hon väljer att investera i ett bytesvärde som kan generera något som bedöms mer värdefullt i framtiden. På följande vis ger även Josefine uttryck för att premiera aktiviteter som kan generera ett högt bytesvärde på marknaden:

“Amen, jag trivs med uppgifterna vi gör men, kanske inte lika bra med kulturen och så. Mitt mål i livet är ju att jobba med mångfaldsfrågor och sånt och det kan jag ju verkligen inte här. Det har fått mig att fundera på att lämna men samtidigt så tänker jag ju att “vad ska folk tro om mig nu om jag säger upp mig efter bara ett halvår”? Jag behöver ju till viss del det här jobbet för att det ger mig erfarenhet och en fördel när jag sen ska söka nytt jobb inom den bransch där jag verkligen vill vara. Tyvärr är ju konkurrensen väldigt hård idag.”

I intervjun med Josefine blir det också tydligt hur hon tycks välja att investera i ett bytesvärde. Detta framgår genom att hon berättar hur hon vill jobba med mångfaldsfrågor och “göra världen lite bättre” men att detta inte verkar möjligt på den nuvarande arbetsplatsen. Hon uttrycker att hon går i tankar om att byta jobb på grund av detta men har valt att stanna eftersom hon insett att hennes arbete trots allt förser henne med fördelar som hon kan komma att få nytta av längre fram.

Delar i vår empiri tyder dock på att våra intervjupersoners praktiker även kan komma att tolkas i linje med Skeggs (2004) bruksvärdesbegrepp, vilket är något hon använder för att förstå arbetarklassens liv och erfarenheter. Nedan redovisas ett exempel från Josefines intervju där hon beskriver hur hon ibland väljer att gå emot bilden av en duktig tjej, vilket vi i sammanhanget har valt att tolka som en slags motståndshandling:

“Ibland vågar jag säga ifrån och säga emot när jag inte tycker att saker är helt hundra.... Och då tas det inte så väl emot. Kanske är det för att jag visar att jag inte vill vara alla till lags som en duktig tjej annars förväntas.”

Vi förstår detta som ett uttryck för att Josefine inte alltid väljer att investera i det som annars genererar störst fördelar på den nyliberala marknaden. *Bruksvärdet* beskrivs av Skeggs (2004) likt hur vi har tolkat det som en form av motståndshandling som arbetarklassen använder sig av då de går emot det som av medelklassen kommit att tillskrivas ett högre värde på marknaden i form av bytesvärde. Att ägna sig åt bruksvärdespraktiker menar Skeggs (2004) är en aktivitet som i motsats till bytesvärdet, istället kan generera ett värde för en själv eller för andra människor. Hon menar vidare att arbetarklassen inte har något val, att investera i bytesvärde är en privilegierad praktik som endast medelklassen har möjligheten att ägna sig åt och därför blir deras egna praktiker ständigt centrerade kring bruksvärdet. Om vi sätter vår empiri i relation till Skeggs (2004) resonemang ser vi alltså att Josefine i exemplet ovan tycks ägna sig åt en praktik som är typisk för arbetarklassen. Trots att vi i denna studie inte ämnar att utföra någon djupare analys av våra intervjupersoners socioekonomiska status så ser vi tendenser som går att koppla till deras bakgrunder. Detta eftersom Josefine och de intervjupersoner som ger uttryck för till liknande praktiker kommer från vad vi kommit att tolka som arbetarklassbakgrunder. Således är det dem som till störst del tycks ägna sig åt aktiviteter som har ett bruksvärde snarare än ett bytesvärde. Följande citat där Hanna ger uttryck för liknande praktiker förtydligar detta:

“Men jag känner verkligen inte att det är något jag måste göra nu, att jag måste framåt liksom. Nu försöker jag typ landa i hur det är att jobba heltid, och skaffa mig bra erfarenhet. Jag är inte så att

jag bara ”då måste jag vara chef”, eller att jag måste ta nästa steg och ”karriära”. Jag har andra saker att göra. Mitt mål i livet är typ att vara lycklig och glad.”

“Prestationshetsen” är inte lika framträdande här, utan Hanna är nöjd med att ha ett yrke som ger henne bra erfarenhet. Vi får en känsla av att hon inte är beredd att offra allt för sin karriär utan att hon värnar om sin ekonomiska trygghet samtidigt som hon även vill ha ett liv utanför arbetet.

Vi anser att dessa tendenser att ibland gå emot det som annars förväntas av intervjupersonerna som duktiga tjejer, ibland tar sig uttryck i vad vi kommit att benämna som “en ny form av duktighet”. Detta handlar alltså om att man känner sig duktig när man går emot medelklassens förväntningar genom att inte vara alla andra till lags. På så vis har vi kommit att tolka även detta som en slags motståndshandling. Detta blir tydligt i flera intervjuer, framförallt genom att vi ser en viss stolthet i att våga stå på sig och gå emot det som förväntas. Nedan redovisar vi ett citat från intervjun med Hanna som tyder på detta:

“Men jag kan nog också känna mig duktig när jag inte tog åt mig av saker, då kan jag känna ”vad bra att du inte tog åt dig, du är ju bra ändå så skit i vad dom säger”. Då ger jag mig själv en liten klapp på axeln.”

Här kommer den “nya formen av duktighet” fram när Hanna beskriver hur hon känner sig duktig när hon inte tar åt sig. Då den “klassiska duktigheten” som beskrivs av bland andra Ringrose (2007) tycks vara centrerad kring egenskaper som vilja att prestera och passa in, ser vi här att Hanna känner sig duktig när hon gör motstånd och inte anpassar sig efter dessa önskvärda egenskaper. Det Hanna beskriver har vi kommit att tolka som ytterligare ett tecken som tyder på att våra intervjupersoner ibland ägnar sig åt de motståndshandlingar som utifrån Skeggs (2004) skulle kunna beskrivas som typiska för arbetarklassen. I och med att vi tycker oss se en koppling mellan de intervjupersoner som till störst del verkar praktisera detta som går att härleda till en arbetarklassbakgrund, kan vi förstå hur dessa praktiker verkar influera dem. Detta trots att samtliga av kvinnorna till följd av sina positioner på arbetsmarknaden har tillgång till de resurser som tillåter dem att även investera i ett bytesvärde. Som vi visat på ovan verkar det även som att de i de allra flesta fall ändå väljer att investera i just bytesvärdet, och på så vis blir bruksvärdet mer undantag än regel i vår empiri.

“Man måste kunna ta det egna ansvaret”

På samma vis som vi tidigare sett tendenser till att våra intervjupersoner verkar tillskriva sig själva ansvaret för att se till att passa in på arbetsmarknaden, ser vi även att detta tycks gälla ett ansvar för

framgångar och misslyckanden i arbetslivet i stort. Flera av kvinnorna yttrar åsikter i form av att det i slutändan bara hänger på dem själva, det är endast dem som genom sina prestationer kan komma att påverka sina egna öden. Ett exempel på hur detta tar sig uttryck är när vi frågar Pernilla hur hon ser på sina egna möjligheter att lyckas i arbetslivet, och får följande till svar:

“Alltså, jag skulle inte säga att jag har jättehögt självförtroende, men jag vet att om jag jobbar hårt så kan jag nå dit jag vill. Alltså det är ju inte så att jag tänker att jag är bra på allt. Jag är nog ganska tjejig där, jag har svårt att säga att jag är “bra” på saker. Men jag känner att jag kan om jag verkligen vill. Och sen kan jag ursäkta mig själv med att jag inte riktigt ville om det inte går bra [skratt].”

Vi förstår citatet ovan utifrån hur både Ringrose (2007) och Walkerdine et al. (2001) talar om hur den duktiga flickan kommit att tillskrivas allt mer eget ansvar och en större frihet inom ramarna för den nyliberala kontext som idag omger henne. Denna frihet beskrivs dock som missvisande i och med den strukturella ojämlikhet som präglar många liv. Walkerdine et al. (2001) menar som vi tidigare nämnt dessutom att individer inte har något val, det är inte möjligt att ställa sig utanför de etablerade normer som finns i samhället utan man tvingas anpassa sig efter rådande villkor.

Pernilla beskriver uttryckligen att så länge hon jobbar hårt kommer hon alltid att kunna nå dit hon vill. Vi tolkar det som att hon menar att bara hon vill är allt möjligt, men innebörden blir aningen tvetydig då hon i följande mening menar på att “sen kan jag alltid ursäkta mig själv med att jag inte riktigt ville om det inte går bra”. Vi anser att denna dubbla bild illustrerar det Walkerdine et al. (2001) och även Ringrose (2007) beskriver när det kommer till internalisering av rådande diskurser. Vi kan med hjälp av denna teoretiska förståelse dra kopplingen att Pernilla tycks ha internaliserat den nyliberala synen på sina möjligheter att nå framgång, samtidigt som hon även ger uttryck för ett visst motstånd. Detta motstånd blir synligt då hon använder sin avsaknad av motivation som bortförklaring till varför hon ibland ändå inte lyckats, vilket tyder på att hon är medveten om att resonemanget har sina brister.

Genom att kvinnorna tenderar att tillskriva sig själva ansvaret för både medgångar och motgångar har vi kommit att tolka detta som att företagen tillskrivs allt mindre ansvar för hur de kan komma att påverka individer. Kvinnorna ger som vi beskrivit tidigare uttryck för att möta viss motvind i arbetslivet men landar gång på gång i en slutsats som hänvisas till dem själva som ansvariga istället för att ifrågasätta omgivningen. När vi i intervjun med Josefine frågar hur hon skulle hantera en situation där helt orimliga krav skulle ställas på henne fick vi följande till svar:

“Alltså det beror ju på vad man kallar för mycket. Är det mycket en kort period; jaa, absolut, då kan jag köra på med förhoppningen att få uppskattning av företaget. Då hade jag verkligen inte haft någonting emot att ha en tuff period emellanåt men att ha det här tuffa hela hela tiden, det... Nej, då blir det jobbigt.... Men samtidigt så,, jag kör ju bara.. Jag skulle bara köra på.. [ger en antydning av att vilja säga ifrån men gestikulerar att hon trots allt ändå inte skulle].. Jag stannar ju inte upp, det är ju det. Jag kör ju.. Självklart när jag börjar känna att nä nu går det inte, det här går för långt, då kanske jag yttrar mig om det men absolut inte i början..”

Josefine antyder att hon vill säga ifrån samtidigt som hon med sitt kroppsspråk förmedlar en påtaglig känsla av uppgivenhet. Hon vill säga ifrån men samtidigt så inser hon att hon inte skulle göra det. Vi frågar henne vidare vad hon tror detta beror på, och hon drar då själv kopplingen att det har med hennes vilja att prestera att göra. Om detta är vad företaget efterfrågar vill hon inte sätta sig på tvären samtidigt som hon säger “om alla andra uppenbarligen kan, kan väl jag också”. Walkerdine et al. (2001) menar att företagen inom nyliberalismen intar en neutral position eftersom ansvaret tillskrivs den fria individen. Detta menar Ringrose (2007) hänger ihop med “den förföriska” bilden av duktiga flickor och deras prestationer. Hon menar att individer hålls ansvariga för sina egen framgångar genom att de uppmanas anstränga sig tillräckligt och alltid söka efter möjligheter att utvecklas, för då anses man kunna lyckas. Vi anser oss kunna se ett mönster där intervjupersonerna precis som Ringrose (2007) menar håller sig själva ansvariga för sina framgångar och misslyckanden, något som även följande citat från intervjun med Pernilla antyder:

“Vad jag kan styra över? Min prestation, tänker jag. Genom att jag tar initiativ som kanske uppmärksammas så att någon ser potential i mig. Ehm, och kanske att ha den självkänndomen också, att kunna se vart jag skulle passa. För hamnar man fel så kommer man ju stanna, då kommer man ju bara stå och stampa där man är. Så det gäller ju att man hittar en roll där man passar väldigt bra, och där man kan se en tydlig väg framåt.”

Vi tolkar det som att det inte verkar falla sig naturligt för kvinnorna i vår studie att ifrågasätta den kontext de befinner sig i eller det ansvar företaget kan tyckas ha i sammanhanget. Det som Pernilla ger uttryck för ovan indikerar på att det snarare hänger på att hon har en god självkänndom eftersom det i slutändan är det som kommer ta henne framåt. Detta anser vi även exemplifierar det som Walkerdine et al. (2001) beskriver när de menar att unga flickor tidigt får höra hur deras öde är att utbilda sig och att ta sig framåt genom att investera i sig själva för att lyckas i framtiden. Vi tolkar det som att intervjupersonerna har kommit att internalisera bilden av sig själva som ansvariga för sitt eget välmående, och vi ser hur detta ofta tar sig uttryck genom att de anser sig själva vara ansvariga för att

upprätta gränser i arbetslivet. Madeleine menar på att det är viktigt att ha en medvetenhet, att veta sina gränser. Följande citat kan förstås som att hon menar att ansvaret ligger hos henne:

“Jag tror att det handlar om att dels försöka lyssna på sin kropp ordentligt, och om man har gjort det och känner att det är för mycket nu, så skulle jag ju prata med min chef och säga det att nu är det för mycket, jag orkar inte mer, och ni måste ta bort det här och det här från min arbetsbelastning. Men det handlar ju ändå främst om att man måste kunna ta det egna ansvaret. Om man bara fortsätter köra på så kommer man ju krocka rätt in i en vägg förr eller senare.”

Vi ser att citatet ovan ytterligare beskriver den tendens vi kommit att urskilja när det kommer till hur våra intervjupersoner tillskriver sig själva ansvaret för framgångar och motgångar i arbetslivet. Madeleine talar om ett eget ansvar i och med att hon beskriver individen som skyldig att säga ifrån när något inte känns bra. Vi tolkar detta som att hon menar att det är individen som har det yttersta ansvaret att se till att inte drabbas av ohälsosam stress och ohälsa i arbetslivet. Detta sätt att se på individen som ansvarig för sin egen hälsa på arbetsmarknaden är något som vi anser är problematiskt då vi tycker oss se tecken på att det finns aktörer på arbetsmarknaden som medvetet drar nytta av denna inställning. I följande avsnitt presenterar vi närmare hur.

Del 3. Exploatering ur ett marxistiskt perspektiv

I motsats till hur flera av våra intervjupersoner ovan visat på att de tenderar att tillskriva sig själva ansvaret för sina egna framgångar och misslyckanden, finns det precis som vi presenterade i inledningen många som menar på att det inte är de unga kvinnornas fel att de går in i väggen utan att de utnyttjas på arbetsmarknaden eftersom den bygger på en strukturell ojämlikhet. Vi kommer följaktligen att belysa vad vi kommit att kalla problemets budbärare för att fördjupa oss ytterligare i hur dessa unga duktiga flickor kan komma att exploateras av aktörer på arbetsmarknaden.

Problemets budbärare

I följande avsnitt vill vi genom att analysera hur våra intervjupersoner talar om det företag där de är anställda, visa på hur de nyliberala normer som präglar dagens arbetsmarknad kan ta sig uttryck i dessa berättelser. I ljuset av våra feministiska och marxistiska utgångspunkter vill vi även belysa hur vi valt att tolka intervjupersonernas upplevelser som uttryck för att företaget kan komma att tjäna på att dessa unga kvinnor anpassar sig efter de allmänt vedertagna attribut som efterfrågas på dagens arbetsmarknad.

Dessa egenskaper har av bland annat Walkerdine et al. (2001) kommit att beskrivas som medelklassens kall i livet. Nedan följer en beskrivning över hur Isabella upplever klimatet på arbetsplatsen, vilket vi tolkar som ett exempel på hur dessa förväntade egenskaper kan ha kommit att införlivas i företagskulturen:

“Vi håller ju på mycket med att ringa i klockor och spela musik när man har en tillsättning och så. Det är ju väldigt mycket för show off, och det påverkar mig jättemycket. Typ att jag tänker att, nu har alla spelat den här veckan utom jag, vilket innebär att alla andra har haft tillsättningar den här veckan. Det blir väldigt viktigt att synas och höras, för det är så andra ser att man har gjort någonting bra. Och det får ju en verkligen att direkt känna att nu måste jag verkligen också tillsätta här annars ser ju alla att jag inte levererar.”

Vi tolkar det som Isabella ger uttryck för som ett tecken på att hon upplever den fysiska miljön på arbetsplatsen som stundtals påfrestande. Vi kan i citatet se tendenser som tyder på att arbetsmiljön är direkt utformad för att uppmuntra de anställda att ge uttryck för de egenskaper som vi tidigare beskrivit som önskvärda. Detta genom att som Isabella beskriver spela musik och ringa i klockor när de fått in en “tillsättning”. Vi väljer att förstå detta som ett sätt att från företagets sida uppmåna till mer engagemang och hängivenhet. Vi ser även att det kan fungera som ett incitament till att få de anställda att anstränga sig och jobba hårdare, då konsekvensen annars kan bli som Isabella beskriver att “annars ser ju alla att jag inte levererar”.

Förutom att den fysiska miljön verkar ha en avsevärd inverkan på intervjupersonerna så beskriver de även att den psykosociala miljön är påfrestande. Arbetsplatsen är väldigt prestigefokuserad, där egenskaper som tävlingsanda, resultatmedvetenhet och ett stort mått engagemang premieras. Tove beskriver hur det “lite så mellan raderna” krävs att man uppoffrar sin fritid för att avancera ytterligare på företaget. Hon menar att det inte räcker att jobba heltid utan att man måste lägga ut “extremt” mycket mer tid, något hon inte vet om hon är villig att göra eftersom det skulle tära på henne. Intervjupersonerna beskriver vidare hur de har topplistor varje vecka, månad och år vilket de måste förhålla sig till. De mäts på allt de gör vilket många uttrycker som påfrestande. Hanna beskriver på följande vis hur hon upplever klimatet på företaget:

“Nämen det är ett väldigt hetsigt klimat... Men också väldigt trevligt och socialt, peppigt liksom. Men det är samtidigt väldigt tävlingsinriktat och målfokuserat. Och väldigt så här ambitiöst, att man ska vara på tårna hela tiden. Det finns ju ingen här som litar sig, som det kanske ofta finns på andra arbetsplatser.”

Hanna ger uttryck för att det är hård konkurrens på arbetsplatsen och att ingen litar sig. Samtidigt beskriver hon att det många gånger är kul på jobbet och att hon får ett stort socialt utbyte, men vi tolkar det ändå som att hon känner sig stressad över detta. Hanna vet att hon själv måste prestera för att nå upp till det som företaget efterfrågar. Vi förstår det som att företaget uppmuntrar till en viss kultur och ett visst klimat som vi anser kan komma att tjäna deras syfte. Eftersom vi tidigare visat på en tendens där de unga kvinnorna internaliserat de förväntade och önskvärda egenskaperna som duktiga anställda, blir det tydligt att företaget står som vinnare här. Vi anser att utformningen av arbetsmiljön i enlighet med hur bland annat Hanna antyder verkar vara en medveten strategi från företaget. Genom att skapa en specifik kultur och ett "peppigt" och energisk klimat tolkar vi det som att företaget uppmuntrar egenskaper i form av tävling som slutligen gynnar dem inte minst ekonomiskt. Detta anser vi är något som bekräftas när vi ber Isabella beskriva hur hon upplever klimatet på företaget:

"Peppigt! Så himla peppigt. Det är liksom tre stycken värderingar och alla pratar verkligen om energi och hur peppiga vi ska vara och hur vi ska peppa varandra för att nå uppåt och framåt hela tiden."

Här kan vi se hur Isabella beskriver att "peppigheten" skall hjälpa de anställda att utvecklas och nå framåt. Vi tolkar det som att hon dessutom anser att det uppmuntras från företagets sida. Detta är något vi har kommit att tolka som en del i den strategi som företaget använder sig av för att dra ekonomisk fördel av de anställda. Engagerade och prestationsinriktade anställda menar vi således blir till en tillgång för företaget, vilket i enlighet med Marx (2013) kan förstås som ett uttryck för *exploatering*.

Förutom utformningen av den fysiska och psykosociala miljön ställer vi oss frågan ifall sammansättningen på arbetsplatsen ytterligare kan komma till företagets fördel. Arbetsklimatet är inte bara "peppigt" och tävlingsinriktat utan de anställda består även främst av just unga kvinnor, vilket vi tror ytterligare kan komma att legitimera det ideal som Ringrose (2007) beskriver när det kommer till feminitet i en nyliberal kontext. Vi tycker oss se att ett ideal om att vara på ett visst sätt tycks ha etablerat sig på företaget och att det influerar de anställda i en önskvärd riktning. Detta är även något som tycks ha etablerat sig i samhället i stort, vilket vi till exempel har kunnat visa på i avsnittet om tidigare forskning. Ringrose & Walkerdine (2008) antyder bland annat att kvinnor konstant måste anpassa sig till idealet av den framgångsrika medelklasskvinnan. Genom att företaget samlar likasinnade samtidigt som de anspelar på det som Ringrose (2007) kallar "den förföriska" diskursen kring duktiga flickors framgång, tror vi att detta kan ha kommit att ytterligare införliva och etablera idealet om hur hårt arbete leder till framgång. Utifrån detta drar vi kopplingen att företaget både genom sättet att

utforma företagskulturen och genom att samla en stor grupp unga kvinnor på samma ställe aktivt bidrar till att uppmuntra de unga kvinnorna att internalisera de önskvärda egenskaper som krävs för att man ska anses efterleva företagskulturen. Detta har vi i nästkommande del kommit att vidareutveckla genom att tolka det som en form av exploatering av de unga kvinnorna. Nedan redogör vi för våra tankegångar utifrån främst Marx (2013) och Jan Ch Karlssons (2011) resonemang.

Exploatering

Som vi tidigare konstaterat kan vi se hur internaliseringen av den nyliberala femininiteten är ett sätt för kvinnorna att passa in. Vi ser en tendens där duktigheten verkar blivit ett slags verktyg för intervjupersonerna att förverkliga sina framtidsdrömmar. Vi menar dock att duktigheten även innebär en risk då kvinnorna kan komma att utnyttjas av andra som kan dra vinning av deras vilja att prestera. Nedan illustreras ett exempel på hur detta kan ta sig uttryck i form av exploatering, vilket Hanna beskriver:

“Ja alltså man har ju ett slags utvecklingssamtal typ en gång i månaden. Och då stämmer man av hur man ligger till, hur alla siffror ser ut och så. Då ska man ju ha sålt för en viss summa, varje dag, egentligen. Och sen har man kundnöjdhetsmål också som man ska uppnå. Har man inte gjort det så får man ju höra att det inte är bra... Och att man måste jobba på att få upp sina siffror”

Hanna beskriver hur hennes arbetssituation präglas av att hon konstant har mål som ska uppnås och kunder som ska vara nöjda med hennes insatser. Allt detta övervakas av hennes närmaste chef, och en gång i månaden utvärderas hennes arbetsprestation utefter detta. Vi har kommit att tolka det som Hanna beskriver som ett exempel på det våra marxistiska utgångspunkter antyder om exploatering i arbetslivet. Marx (2013) menar att kapitalismen utöver att vara ett politiskt system även utgör ett system för maktutövande. I grunden bygger det på relationen mellan kapitalister och arbetare, vilken utmynnar i en exploatering av arbetarnas arbetskraft. Arbetarna befinner sig i beroendeställning till kapitalisterna eftersom de själva inte äger några produktionsmedel, och därför har de inget annat val än att ägna sig åt lönearbete. Själva exploateringen sker då kapitalisterna betalar ett lägre pris för arbetarnas arbetskraft än den egentligen är värd och tar ut resterande i vinst. Skeggs (2004) beskriver vidare hur denna exploatering drabbar kvinnor och andra lägre värderade grupper extra hårt då de till följd av sina positioner endast kan förlita sig på sina egna förmågor att transformera sig själva till “varor” som anses ha ett värde på den kapitalistiska arbetsmarknaden. Detta är även något som kan förstås som det som av Marx & Engels (1978) benämns som *kommodifiering*, vilket handlar om just hur människor transformeras till varor inom den kapitalistiska ekonomin. Josefine beskriver i relation till detta att hon

känt sig äcklad över att hon anpassat sig så pass mycket efter det som företaget efterfrågat, trots att det inte fallit henne i smaken. Detta sätt då individer kommodifieras till den vara som uppmuntras av företaget är något som vi kommit att tolka som att de exploateras för att gynna företaget. Följande citat illustrerar detta:

“Ja men jag känner ju nu när jag fått lite distans till det, att jag nästan kan känna mig lite äcklad av att de ibland fått mig att gå så långt... Att jag tagit det på så himla stort allvar ibland. Som typ när jag jobbat över för att jag har vetat att det ibland förväntats av mig, eller när jag kollat mejlen på fritiden för att det underlättar inför nästa dag... Sådana saker gör man ju för att man vet att det i slutänden uppmuntras, och till och med nästan tas för givet”.

Vi tolkar det som att företaget uppmuntrat ett viss beteende och särskilda egenskaper hos Josefine som hon annars inte skulle ha anpassat sig efter. Vidare beskriver hon hur detta blivit en strategi för att passa in och “rätta sig i ledet”. Vi kopplar detta till den oro som vi tidigare kunnat visa på att flera intervjupersoner gett uttryck för. Denna oro har vi kommit att härleda till de otrygga förhållandena på arbetsmarknaden och den teoretiska utgångspunkten som säger att kvinnor tillskrivs ett lägre värde på marknaden (Skeggs, 2004). Vidare tolkar vi det som att oron leder till att de unga kvinnorna hamnar i en utökad beroendeställning till sina arbetsgivare. Detta får i flera fall konsekvensen att intervjupersonerna känner sig tvingade att vara kvar på arbetsplatsen trots att de kanske egentligen inte riktigt vill. Flertalet intervjupersoner ger uttryck för en rädsla att stå utan jobb och därmed utanför arbetsmarknaden. Följande utsaga från intervjun med Hanna vittnar om detta:

“Ibland känns det jättebra och ibland känns det inte alls så bra. Eller jag vet inte, min arbetssituation, jag tycker i alla fall att det är ganska så stressigt... Det är mycket mål. Just nu kan man väl säga att jag grubblar rätt mycket på om jag verkligen ska vara här... Men sen är man ju rädd för vad det skulle innebära att stå utanför också. Att ha det här jobbet är ju trots allt en trygghet...”

Vi får en känsla av att Hanna inte riktigt är tillfreds på företaget. Istället för att säga upp sig väljer hon dock det som hon uttrycker känns tryggt, det vill säga att stanna kvar, och lägger snarare allt fokus på att rätta sig efter det som företaget efterfrågar för att ha chans att få den tillsvidareanställning som hon så gärna vill ha. Denna beroendeställning menar vi vidare kan komma att utnyttjas av företaget och ta sig uttryck i form av exploatering likt hur Marx (2013) beskriver.

Även Karlsson (2011) bidrar med ett marxistiskt teoretiskt perspektiv som sätter arbetsliv och exploatering i relation till varandra. Han menar att exploatering sker då en ojämlik maktrelation leder till att en individ tvingas göra en uppoffring som gagnar någon annan. Som beskrivet ovan kan vi se flera möjliga grunder till exploatering av de unga kvinnor som deltagit i vår studie bara genom att se till de förhållanden som råder på arbetsmarknaden och relaterat till deras kön. Dessutom kan vi precis som vi redogjort för i föregående avsnitt se tendenser som tyder på att företaget har utvecklat strategier när det kommer till företagskulturen som kan användas i exploaterings syfte, vilket vi visat på att våra intervjupersoner till viss del är medvetna om.

Vi har dock även valt att tolka delar i vår empiri som att flera av intervjupersonerna upplever exploateringen på ett omedvetet plan. För att förklara vad vi menar med detta vill vi ta hjälp av hur Karlsson (2011) beskriver hur exploatering i arbetet ofta samexisterar med en känsla av passion för aktiviteten i fråga. Han menar på att det finns två olika former av passion, *besatthetspassion* och *harmonipassion*. Harmonipassionen uppstår då individen själv tillåts kontrollera källan till passionen och på så vis kan få utlopp för känslorna på ett harmoniskt vis. Besatthetspassionen uppstår i motsats till detta istället då passionen internaliseras som en konsekvens av yttre tryck och tvång. Konsekvensen blir i det senare fallet att individen upplever arbetet som lustfyllt och meningsfullt trots att det i själva verket kan vara ohälsosamt, samtidigt som företaget kan dra vinning av detta i exploaterings syfte. Detta är något som tar sig uttryck i vår empiri på flera vis. Till exempel kan vi se att flertalet intervjupersoner ger uttryck för vad vi kommit att tolka som en tvetydighet angående hur de å ena sidan beskriver sig själva som privatpersoner, respektive hur de menar att de tvingas anpassa sig efter vad som premieras inom företaget. Detta tvång att anpassa sig i kombination med att de samtidigt yttrar en påtaglig hängivenhet för företaget som tar sig uttryck i form av yrkesstolthet, gör att vi tolkar detta som ett resultat av besatthetspassion. Följande citat från intervjun med Tove utgör ett exempel på detta:

“Man har ju ett anpassat beteende liksom, jag tror inte att det hade funkade i den här rollen annars. Det skulle inte gå om jag var så som jag är privat... Jag har ju lärt mig att bli väldigt mycket mer bestämd, mycket mera rak och ärlig. Privat är jag inte alls så. [...] Jag tycker verkligen att det är jättekul att vara konsultchef, och det är absolut något som jag är väldigt stolt över. Att få vara med och hjälpa en person ut i arbetslivet känns verkligen bra, och det gör nog att jag kan identifiera mig väldigt mycket med min yrkesroll.”

Här kan vi se hur Tove har ett beteende som hon själv beskriver som anpassat, eftersom det annars inte hade “funkat”. Detta samtidigt som hon ger uttryck för att hon trivs och är stolt i sin yrkesroll. Genom

att koppla ihop Toves sätt att anpassa sig med den passion som framträder för arbetet menar vi att detta kan komma att tjäna ett exempel på hur besatthetspassionen kan yttra sig.

Förutom att utgöra ett exempel på besatthetspassion menar vi även att ovanstående citat visar på att intervjupersonen har internaliserat bilden av hur företaget förordar att man bör vara som anställd. Vi tolkar detta som ett tecken på hur det som Ringrose (2007) talar om i termer av nyliberal femininitet tar sig uttryck, vilket vi med hjälp av Karlsson (2011) även förstår som ett resultat av ett yttre tryck och tvång, det vill säga exploatering. På så vis skapar vi oss en förståelse för hur internaliseringen och exploateringen hänger samman i och med besatthetspassionen. Kopplar vi dessutom an till hur Skeggs (2004) talar om bruks- och bytesvärde som centrala begrepp för medelklasskvinnor ser vi även en tendens som tyder på att våra intervjupersoner låter sig exploateras genom att internalisera bilden av en passionerad anställd eftersom det genererar ett bytesvärde på marknaden. Detta är i sin tur ett exempel på det som Marx & Engels (1978) beskriver som kommodifiering. Det blir tydligt att de genom att som intervjupersonen ovan talar om internalisera egenskaper som "funkar" i rollen, kan öka sina möjligheter att ta sig fram inom företaget. Precis som vi visade på när vi beskrev konsekvenserna av internaliseringen i tidigare avsnitt, kan vi på liknande vis även i detta kapitel se hur kvinnorna kan dra fördel av att låta sig exploateras då anpassningen efter idealet tycks vara det som i slutänden har det högsta värdet på marknaden.

Del 4: Den ambivalenta baksidan av femininitet

Det fjärde och sista temat kommer att relatera till hur de unga kvinnorna förutom att hantera de krav och förväntningar som ställs på dem i arbetslivet, även förhåller sig till eventuella hinder och motgångar som de komplexa förväntningarna på nyliberal femininitet kan komma att medföra. Vi ställer oss frågan ifall det verkligen räcker att vara duktig för att ta sig framåt och lyckas. När allt kommer omkring verkar det vara mer komplicerat än så.

Å ena sidan duktig, å andra sidan inte

Intervjupersonerna är själva sedan innan välbekanta med begreppet "duktig flicka" och vi ser även att de är väl medvetna om hur diskursen medför vissa förväntningar på dem utifrån deras positioner som unga kvinnor. Kvinnorna beskriver i intervjuerna en bild av den unga duktiga tjejen i termer likt "någon som presterar, gör det den ska, får uppskattning och når framgång". Samtidigt blir det å andra sidan tydligt att det finns en viss skillnad när det kommer till vilka förväntningar som finns på män i arbetslivet. Intervjupersonerna ger nämligen uttryck för att de upplever att de förväntningar som ställs på män kontra kvinnor skiljer sig åt. När kvinnor förväntas vara anpassningsbara, flexibla och tillmötesgående,

framträder en bild av att män inte riktigt behöver ta hänsyn till sin omgivning i samma utsträckning. Nedan beskriver Hanna detta:

“Det känns som att en man kan vara mycket mer bestämd än vad en kvinna kan vara kanske. Det känns ofta som att mäns åsikter tas mer på allvar. Att man månar om dessa män som kommer in på den här kvinnodominerade arbetsplatsen, men också att de här männen aldrig kommer begränsa sig själva. De kommer ju bara köra på. Medan man som kvinna lägger krokben på sig själv.”

I likhet med Hannas utsaga bekräftas även detta vid intervjun med Josefine när hon beskriver skillnaden mellan en duktig tjej och en duktig kille:

“...en duktig kille vill inte vara alla till lags på samma sätt, en duktig kille kör på och kör över andra på ett helt annat sätt än vad en duktig tjej skulle ha gjort. [...] någon som siktar mot ett mål och skyr inga medel för att nå det målet liksom.”

Vi ser ovan en tendens som tyder på att både Hanna och Josefine upplever att det finns en skillnad mellan hur man förväntas vara som kvinna i jämförelse med vilka förväntningar som i sin tur ställs på män. De ger båda uttryck för att kvinnor inte kan ta för sig på samma sätt som män ofta förväntas göra. Dessutom målar de båda upp en bild av män som mer benägna att “bara köra på”. Vi har kommit att tolka deras resonemang som exempel på hur typiskt manliga egenskaper och beteenden kommer till uttryck i arbetslivet. Vidare menar vi med utgångspunkt i detta att det verkar som att intervjupersonerna upplever att män duger som de är medan kvinnor måste anpassa sig och ständigt förbättra sig för att räcka till. Dessa utsagor anser vi går att koppla till hur Skeggs (2004) menar att kvinnor systematiskt tillskrivs ett lägre värde, men också till det som Ringrose (2007) beskriver om att kvinnors position alltid villkoras. Skeggs (2004) menar till exempel att kvinnor och andra lägre värderade grupper tvingas till självreglering för att inte riskera att tillskrivas ett lägre värde och patalogiseras.

På så vis framträder i vår empiri en bild av att duktigheten har en baksida. Detta förstår vi med hjälp av hur Ringrose (2007) menar att de feminina attribut som kopplas ihop med positionen duktig tjej, i många fall tillskrivs en negativ laddning på den nyliberala arbetsmarknaden. Hon menar att vi redan i ung ålder får lära oss att de feminina attributen anses mindre värda än de maskulina. Vi socialiseras in i stereotypa könsroller som bygger på förväntningar som skiljer sig åt mellan könen. Det Ringrose (2007) menar med detta är att samtidigt som hårt arbete, samarbetsvilja och flexibilitet blir ett sätt för kvinnor att ta sig framåt, innebär det även en viss nackdel eftersom dessa attribut är just feminina. På grund av detta har de kontinuerligt kommit att nedvärderas till följd av att vi lever i ett

patriarkalt samhälle (Ringrose, 2007). När vi frågar Hanna hur hon skulle beskriva en duktig tjej beskriver hon hur det har en negativ klang, något vi menar på bekräftar de teoretiska utgångspunkterna:

“Duktig... Nämen det är väl att man gör det man ska liksom. Jag vet inte... Duktig känns som att vara tråkig typ... [skratt]. Vid första tanken skulle jag säga att det har en negativ klang. Jag tänker att en duktig tjej är någon som typ jobbar skitmycket, uppnår alla sina mål, och som bara är glad, trevlig och okritisk liksom.”

Duktigheten ses inte längre som någonting positivt utan associeras snarare som någonting negativt. Förutom att likställa en duktig person med en tråkig person beskriver Hanna även hur duktigheten innebär att man enbart anpassar sig efter de krav som förväntas av en. Vi tolkar detta som att duktiga tjejer anpassar sig utan att ifrågasätta. Denna motstridiga inställning till duktighet har vi kommit att koppla till hur Skeggs (2004) resonerar kring hur individers värde hänger samman med olika attribut och hur dessa i sin tur kommer att evalueras. Centralt för tillskrivandet av värde är enligt Skeggs (2004) hur kroppar märks och blir markerade med särskilda attribut, en process kallad *inskriftion*. Bedömningen av värdet hos dessa attribut sker utifrån intresset för och av dem som anses ha tolkningsföreträde i samhället, det vill säga medelklassen. Detta värde tillåts sedan prägla det övergripande *perspektiv* som vi alla använder oss av för att se på vår omvärld. Vi kan se hur internaliseringen av detta perspektiv verkar ha införlivats av våra intervjupersoner genom deras ambivalenta sätt att förhålla sig till duktigheten som till viss del negativt laddad. Samtidigt som de har en förståelse för att duktigheten krävs av dem för att etablera sig och ta sig framåt i arbetslivet kan vi se att de även tar tillfället i akt att nedvärdera den, till exempel likt följande ur intervjun med Josefine:

“Amen det är ju en driven person, som är och vill vara alla till lags tänker jag. Det är typiskt för en duktig tjej. Någon som är driven, någon som kämpar, någon som vill vara alla till lags, någon som vill visa alla att jag kan, jag duger. Lite som att hon är beroende av vad andra tycker, det... Det tycker jag är en duktig tjej...”

Här kan vi se hur anpassningen blir ett centralt attribut som associeras med en duktig tjej. Utifrån följande utsaga gör vi tolkningen att en duktig tjej i vissa fall anses svag och otillräcklig. Vi ställer oss vidare frågan om detta är orsaken bakom den tendens vi ser i vår empiri där intervjupersonerna ogärna beskriver sig själva som duktiga. Vid intervjun med Madeleine kan vi se hur detta sätt att distansera sig från duktigheten kommer till uttryck eftersom hon beskriver sig själv som “definitionen av en oduktig tjej emellanåt” samtidigt som vi kan se att hon ändå valt att internalisera de feminina attributen eftersom

hon insett att det trots allt krävs av henne. Detta verkar ske både medvetet men även omedvetet och kommer till uttryck likt följande:

“Amen, någonstans tror jag att det är lite så att en duktig tjej har alltid varit duktig, och alltid varit folk till lags, men det har inte jag. Jag har ju verkligen inte varit folk till lags alltid. Så långt ifrån en duktig tjej alltså... [skratt] Men när jag väl.. Amen ta det här jobbet till exempel, där har jag varit folk till lags, där har jag satt mig in i ledet och varit den där duktiga personen. Alltså jag sätter ju på en mask liksom när jag kommer till jobbet, ehm för att passa in.. För där är det ju verkligen en “duktig tjej-aura”. Inte bara det att det bara är tjejer nu som jobbar där utan det är så, kulturen är så och det är så man måste vara för att passa in i företaget. “

Vi tolkar ovanstående som att Madeleine till viss del vill ta avstånd från bilden av en duktig tjej, samtidigt som hon å andra sidan ger uttryck för att ändå ha anpassat sig efter de feminina normerna. Detta anser vi utgör ett exempel på det som av Skeggs (2004) beskrivs som medelklasskvinnornas strategi för att upprätthålla sin status. Genom att addera perspektivet på bytesvärde gör vi tolkningen att våra intervjupersoner i enlighet med det som Madeleine beskriver ofta är väl medvetna om att de feminina attributen kan komma att förknippas med ett lägre värde inom bytessystemet. I följande avsnitt kommer vi närmare redogöra för hur vi anser att detta tar sig uttryck genom internalisering av maskulina egenskaper.

Nyckeln till framgång

Detta ambivalenta sätt att handskas med de å ena sidan positivt och å andra sidan negativt laddade aspekterna av feminina attribut menar Ringrose (2007) är den stora utmaningen för kvinnor idag. Hon menar att det ställs krav på att kvinnor förutom att vara duktiga till följd av detta även bör kunna behärska stereotyp maskulina egenskaper som till exempel tävlingsinstinkt, auktoritet och målmedvetenhet. Det räcker alltså inte enbart att internalisera de nyliberala feminina egenskaperna, utan det krävs samtidigt en finkänslig balans av de många gånger högre värderade maskulina attributen. Detta kan vi se kommer till uttryck då våra intervjupersoner dels ger uttryck för att använda sig av duktigheten i arbetslivet, men att de också tycks ha internaliserat det som Ringrose (2007) beskriver som typiskt maskulina egenskaper. Följande citat ur intervjun med Pernilla utgör exempel på detta:

“Jag är väldigt tävlingsinriktad. Jag är inte den som blir arg när jag förlorar, men jag blir väldigt glad när jag vinner [skratt]. Och jag har ju kört lagidrott, men det har ändå varit väldigt viktigt för

mig att det är jag som gör mål också. Inte att andra inte får göra det, men jag vill vara med och bidra, jag vill också vara den som gör mål.”

Här ser vi att Pernilla införlivat egenskaper som annars kan komma att beskrivas som typiskt maskulina. Hon beskriver sig själv som tävlingsinriktad och att hon ogillar att förlora. Vidare har vi kommit att koppla Pernillas vilja att göra mål i sportaktiviteter till den typ av vilja att mätas i arbetslivet som hon tidigare gett uttryck för. Att kunna bevisa sina framgångar i form av mätbara prestationer verkar inom arbetslivet vara synonymt med “att göra mål”, eftersom detta verkar vara det som räknas. Denna tävlingsinstinkt i kombination med viljan att nå mätbara resultat tolkar vi utifrån Skeggs (2004) värdeteori som att det anses ha ett högt bytesvärde till följd av dess maskulina betingning.

Trots att vi ser en tendens som tyder på att maskulina attribut är överordnade de feminina och därav ofta kommer att premieras av våra intervjupersoner, ser vi hur de ändå inte helt kan ta avstånd från duktigheten. Följande citat från intervjun med Madeleine beskriver det som vi kommit att tolka som att intervjupersonerna försöker balansera både feminint och maskulint:

“Ja men jag har nog alltid haft ganska hög, vad ska man säga, prestationsmedvetenhet. Jag vill vara duktig, jag vill prestera. Jag har hållit på med tennis, jag har ridit och seglat, och då är det ju en tävling, det är klart att jag vill vara bäst på det. Även i jobbet kan jag se att jag i alla fall tidigare har varit extremt målfokuserad. Det har varit extremt viktigt det där med vem som ligger högst upp på topplistorna och så.”

Med hjälp av denna utsaga kan vi konstatera att Madeleine ger uttryck för att balansera det som efterfrågas på den nyliberala arbetsmarknaden. Utifrån Ringrose (2007) resonemang har vi kommit att förstå att hon ger uttryck för feminina attribut i form av ständig vilja prestera och bli bättre genom att vara duktig. Detta samtidigt som de maskulina egenskaperna yttrar sig i form av tävlingslystenhet och vilja att konkurrera med andra kollegor.

Som vi tidigare illustrerat ser vi hur detta utgör exempel på hur Ringrose (2007) beskriver att nyliberal femininitet bygger på klassiskt feminina attribut som förknippas med kvinnliga egenskaper i arbetslivet. Samtidigt har vi i enlighet med hennes resonemang kunnat konstatera att det verkar krävas ytterligare en dimension för att lyckas, nämligen att behärska även manligt kodade egenskaper. Att internalisera de feminina attribut som premieras kan på så vis vara ett steg på vägen för kvinnorna att nå sina mål, men samtidigt menar Ringrose (2007) alltså att det medför en viss begränsning. En finkänslig balans mellan maskulint och feminint kodade attribut framträder slutligen som den vinnande strategin

för våra intervjupersoner. Detta för att det är det som i längden verkar vara det som gör att man som kvinna kan kontrollera och påverka sin framtid i en önskvärd riktning.

Slutdiskussion

Vår studie har syftat till att skapa en fördjupad förståelse för hur det är att som ung kvinna befinna sig inom ramarna för dagens nyliberala arbetsmarknad. Vi har kunnat se hur det finns tydliga tecken på att kvinnorna i vår studie har kommit att internalisera de egenskaper som efterfrågas av dem i arbetslivet. Med hjälp av de teoretiska utgångspunkter vi använt oss av i vår analys har vi tolkat denna internalisering av egenskaper som är förknippade med duktighet, som något som används av våra intervjupersoner för att kunna kontrollera och påverka sin framtid. Detta behov verkar ha vuxit fram som ett svar på den oro som flera av intervjupersonerna gett uttryck för. De unga kvinnornas utsagor vittnar om hur de hanterar sina positioner som kvinnor på en osäker arbetsmarknad, vilket vi har kommit att förstå som att de tvingas överprestera för att på så vis kompensera för en ojämlik struktur. Detta är även något som både Skeggs (2004) och Walkerdine et al. (2001) beskriver som något som karakteriserar det brittiska samhället, vilket vi alltså kunnat konstatera verkar gälla även för Sverige.

Intervjupersonerna i vår studie ställer sig återkommande frågan vad de är värda om de inte lyckas inom arbetslivet. De visar på en närmast omättlign lust att utvecklas, förbättras och lära sig av sina erfarenheter, vilket är i linje med vad som av Ringrose (2007) kommit att problematiseras som “den förföriska diskursen” kring duktig flickor. Detta är även ett exempel på det Walkerdine et al. (2001) belyser där de menar att unga kvinnor redan från tidig ålder får lära sig att deras kall i livet är att utbilda sig och jobba hårt för att maximera sina chanser att lyckas. Vi har kommit att tolka detta sätt på vilket våra intervjupersoner verkar lägga en stor vikt vid sina yrkesframgångar som att de ser på prestationerna inom yrkeslivet som grundläggande för deras möjligheter till självförverkligande, vilket besvarar vår andra frågeställning. Detta är däremot något vi vill problematisera genom att belysa det faktum att vår analys endast berört kvinnor ur medelklassen. Hade vi i denna studie lagt mer fokus på en djupare klassanalys hade detta utifrån Skeggs (2004) kunnat generera en ytterligare förståelse. På så vis hade det kunnat hjälpa oss att beskriva hur de unga kvinnorna eventuellt begränsats respektive tilldelats möjligheter till följd av klasstillhörighet.

Duktigheten verkar alltså ha blivit ett verktyg för våra intervjupersoner att öka sina chanser på en i övrigt osäker arbetsmarknad. Ringrose (2007) problematiserar detta förhållningssätt till duktigheten, då hon menar på att diskursen kring den “duktiga flickan” vilar på en nyliberal ideologi där synen på individer är att de anses vara fria, rationella agenter som själva ansvarar för sina framgångar. Detta perspektiv där individen själv tillskrivs ansvar anser hon är problematiskt när samhället i själva verket bygger på en ojämlik, patriarkal struktur. I och med kvinnornas sätt att förhålla sig till duktigheten som någonting förhållandevis positivt samtidigt som de håller sig själva ansvariga, har vi kommit att tolka

detta som att de internaliserat och även accepterat de spelregler som nyliberalismen erfordrar.

Duktigheten har därmed blivit en strategi som vi anser besvarar vår frågeställning om hur unga kvinnor hanterar krav och förväntningar i arbetslivet.

För att bli varse hur kontextuella strukturer villkorar och påverkar individer uppmanar Skeggs (2004) till att skifta perspektiv. Istället för att se till individer bör vi snarare se till den kontext som vi tvingas förhålla oss till för att skapa en djupare förståelse. Därav har vi delvis inspirerats av marxistiska perspektiv. Vi har utifrån de unga kvinnornas egna utsagor kunnat visa på hur de utifrån sina positioner som högpresterande och duktiga tycks ha blivit exploaterade på arbetsmarknaden. Kvinnorna ger uttryck för att de till följd av att ha internaliserat de nyliberala normerna kommit att arbeta hårt och anstränga sig väldigt mycket, vilket vi har tolkat som att de utnyttjats av företaget de arbetar på. Detta har bland annat kommit till uttryck genom vad vi kommit att förstå som strategier från företags sida att påverka de anställda i en önskvärd riktning. Bland annat ser vi hur de uppmuntrar särskilda egenskaper som harmoniserar med duktighet genom hur arbetsklimatet och sammansättningen på arbetsplatsen är utformat. Likt hur Skeggs (2004) menar besitter dessa kvinnor positioner som gör dem mer sårbara på arbetsmarknaden. Hon menar att de strukturellt nedvärderas till följd av deras kön, vilket vi har kommit att tolka som att det gör dem mer tillgängliga för denna exploatering.

Exploateringen har visat sig på olika sätt, vilket vi har kommit att förstå bland annat med hjälp av Karlssons (2011) teori om passion och exploatering i arbetslivet. Vi ser en tendens som tyder på att kvinnorna verkar exploateras på två olika vis, antingen medvetet eller omedvetet. Den medvetna exploateringen synliggörs med hjälp av exempel från vår empiri där våra intervjupersoner uttrycker sig uppleva att de blivit exploaterade i arbetslivet. Den omedvetna exploateringen har vi förstått som att den ofta yttras som en känsla av passion. Vi ser en tendens som tyder på att en duktig medarbetare verkar vara synonymt med en passionerat involverad person, vilket tycks ta sig uttryck genom att våra intervjupersoner kommit att internalisera passionen som en del av duktigheten. Detta har vi sedan tolkat som att arbetsgivaren kommit att dra nytta av, eftersom intervjupersonernas sätt att förhålla sig till och identifiera sig med arbetet har kommit att gynna företaget. Sammanfattningsvis förstår vi det som att arbetslivet blivit till en arena där de unga kvinnorna får utlopp för vad de upplever som en vilja att förverkliga sig själva genom duktigheten. Samtidigt har vi även kunnat belysa hur de kan komma att utnyttjas och exploateras, vilket slutligen har hjälpt oss att förstå kvinnornas upplevelser ur ett större strukturellt perspektiv.

Duktigheten upplevs alltså som nödvändig för att kunna etablera sig och lyckas på dagens arbetsmarknad. Detta menar vi liknar de resultat som presenterats av till exempel Sohl (2014) då kvinnorna i hennes studie beskriver hur duktigheten gjort deras klassresor möjliga. Ringrose (2007) menar dock samtidigt att man som kvinna förväntas balansera den duktighet som associeras med

femininitet med de maskulint kodade egenskaper som tenderar att slutligen premieras när det gäller att ta sig framåt i arbetslivet. Detta eftersom duktigheten till viss del verkar ha kommit att förknippas med negativa associationer till följd av att den är feminint kodad. Dessa förväntningar på att kunna behärska både feminina och maskulina attribut menar vi liksom Ringrose (2007) är den stora utmaningen som de unga kvinnorna ställs inför idag.

Slutligen kan vi konstatera att duktighet inte alltid leder ökade chanser för de unga kvinnorna att ta sig framåt och "lyckas", utan snarare verkar det som att de orimliga krav som de ständigt försöker anpassa sig efter riskerar att besanna deras allra största farhåga, nämligen att bli utbrända och på så vis misslyckas. Detta ser vi kommer till uttryck genom kvinnornas egna utsagor om hur de upplever arbetsklimatet påfrestande. Några av dem har dessutom drabbats av arbetsrelaterad ohälsa som resulterat i att de tvingats ta en paus från arbetet. På detta sätt menar vi att denna duktighetens baksida kan komma att bekräfta problematiken om att unga kvinnor löper större risk att drabbas av utbrändhet som vi inlett denna studie med att presentera. Detta menar vi även bidrar till att uppfylla studiens syfte, då vi velat studera hur kvinnors välmående kan komma att påverkas av att de tvingas förhålla sig till de villkor som råder på den moderna arbetsmarknaden.

Målet med studien har slutligen varit att abstrahera och generalisera vår genererade kunskap för att skapa en större strukturell förståelse. I och med att internaliseringen av duktigheten framträtt så pass tydligt anser vi detta möjligt. Utifrån våra intervjupersoners utsagor har vi kunnat visa på ett resultat som stödjer den tidigare forskningen som relaterar till diskursen kring duktiga flickor. Vi vill däremot poängtera att vår tolkning av empirin har gjorts utifrån specifika teoretiska utgångspunkter, vilket kan ha kommit att påverka vårt sätt att avgöra vad vi ansett som relevant. Vi menar dock att vi i och med detta har kunnat bidra med värdefull kunskap som ytterligare breddar det feministiska forskningsfält som Walkerdine et al. (2001) annars kommit att beskriva som bristfälligt. På så vis bidrar även vår studie till att på sikt tilldela unga kvinnor en mer rättmätig plats inom forskningen.

Vidare forskning

Om vi som författat denna studie haft möjlighet att öka studiens omfattning hade vi velat göra en mer grundlig och omfattande klassanalys. I och med studiens begränsning kunde vi enbart fokusera på vad vi kommit att tolka som unga kvinnor med medelklassbakgrund. Genom att till exempel utföra en komparativ studie över hur även arbetarklassens kvinnor tvingas förhålla sig till den nyliberala arbetsmarknaden, hade detta potentiellt kunnat förse oss med en djupare förståelse. Detta för att förstå hur även klass kan komma att utgöra ytterligare en dimension som kan påverka dagens unga kvinnor.

Referenser

Böcker

- Ahrne, G. & Svensson, P. (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber.
- Bryman, A. (2011). *Social research methods*. 2. uppl. Oxford: Oxford University Press.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods*. 3. uppl. Oxford: Oxford University Press.
- Gillberg, G. (2010). *Individualiseringens villkor [Elektronisk resurs] : unga vuxnas föreställningar om arbete och självförverkligande*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Marx, K. (2013). *Kapitalet: kritik av den politiska ekonomin. Bok 1, Kapitalets produktionsprocess*. (6. uppl.) Lund: Arkiv.
- Marx, K. & Engels, F. (1978). *The Marx-Engels reader*. (2. ed.) New York: Norton
- Skeggs, B. (1997) *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*, övers. Persson, A. (2000). Göteborg: Daidalos.
- Skeggs, B. (2004). *Class, Self, Culture. Transformations: Thinking Through Feminism*. London: Routledge.
- Sohl, L. (2014). *Att veta sin klass : Kvinnors uppåtgående klassresor i Sverige*. Uppsala Universitet: Atlas
- Walkerdine, V., Lucey, H. & Melody, J. (2001). *Growing up girl: psychosocial explorations of gender and class*. Basingstoke: Macmillan.

Antologier

- Hartmann, H. (1977). The Unhappily Marriage of Marxism and Feminism: Towards a more Progressive Union. I L.Sergent (red.) *Women and revolution: a discussion of the unhappy marriage of Marxism and feminism*. (23-31). Boston, MA: South End Press.
- Karlsson, J. Ch. (2011). Arbete: passion och exploatering. I: Bergqvist, T. & Gillberg, G. (red): *Arbete: passion och exploatering* (s. 7-20). Växjö: Institutionen för samhällsvetenskaper, Linnéuniversitetet.

Vetenskapliga artiklar i tidsskrifter

- Arvidsson, M. & Axelsson, J. (2014). Lojalitetens sociala former – Om lojalitet och arbetsliv. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 20 (1). 55-64.
- Ringrose, J. (2007). Successful girls? Complicating post-feminist, neoliberal discourses of educational achievement and gender equality. *Gender and Education*. 19 (4), 471-489.
doi:10.1080/09540250701442666

Ringrose, J. & Walkerdine, V. (2008). Regulating The Abject. The TV make-over as site of neo-liberal reinvention toward bourgeois femininity. *Feminist Media Studies*, 8 (3), 227-246.

doi:10.1080/14680770802217279

Artiklar

Eriksson, G. (2012, 24 mars) Den liberala revolutionen. *Svenska Dagbladet*. Hämtad 2017-12-28, från <https://www.svd.se/den-liberala-revolutionen>

Göransson, H. (2007, 10 januari) 8 tips för kvinnor som vill upp på karriärstegen. *Metro*. Hämtad 2017-12-28, från <https://www.metro.se/artikel/8-tips-f%C3%B6r-kvinnor-som-vill-upp-p%C3%A5-karri%C3%A4rstegen-xr>

Statliga rapporter och undersökningar

Arbetslivsinstitutet (1998). *Gränslöst arbete eller arbetets nya gränser: delstudie 1*. Solna: Arbetslivsinstitutet.

SOU 2015:50. *Hela lönen, hela tiden. Utmaningar för ett jämställt arbetsliv*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.

Svenska institutet (2016) Sverige bilden i Kina. Shanghai: Kairos Future

Övrigt

Folkbladet, Redaktion (2010, 7 februari). Större ansvar gör kvinnor mer sjuka. *Folkbladet*. Hämtad 2018-01-02 från <https://www.folkbladet.nu/233749/storre-ansvar-gor-kvinnor-mer-sjuka>

Ndow Norrby, F. (Programledare), Vårdstedt, M. (Ansvarig utgivare). (2017). *We can't do it!* [Dokumentärfilm]. Sverige: Svt Edit.

Östensson, I. (2017, 26 december) Saker jag skiter i för att inte bränna ut mig. *ETC Umeå*. Hämtad 2018-01-03, från <https://umea.etc.se/kronika/saker-jag-skiter-i-att-inte-branna-ut-mig>

Bilagor

1: Intervjuguide

Inledning

Börja med att upprepa de etiska aspekterna som konfidentialitet, anonymitet, rätten att avbryta sin medverkan etc. Samt berätta kort om oss som forskare/studenterna och att vi försöka etablera något form av förtroende hos respondenterna.

Övergripande teman

Inledande frågor:

Ålder:

Kön:

Utbildning:

Kan du berätta om dig själv?

Berätta om din bakgrund, din uppväxt och nuvarande levnadssituation?

Socioekonomisk bakgrundsstatus: bakgrundsfaktorer som exempel familjesituation, uppväxt, föräldrarnas utbildning, boende situation och så vidare.

Arbetsituation

Kan du berätta om ditt nuvarande jobb?

Hur upplever du din arbetsituation?

Är du nöjd med din nuvarande arbetsituation? Vad är det som gör att du känner dig nöjd? (Om nej;

Vad är det som du inte är nöjd med, kan du beskriva?)

Hur skulle du beskriva arbetsklimatet på din arbetsplats? Hur påverkas du av det klimatet?

Självförverkligande

Vad vill du med ditt jobb? Om du skulle beskriva vilka ambitioner du har med jobbet, vad skulle du säga då?

Vad betyder jobbet för dig? Vilken roll spelar din yrkesroll för dig som person (för hur du ser på dig själv)?

Kan du beskriva en situation när du verkligen känner dig engagerad i ditt jobb? Vad är det som får dig att känna så (respektive vad får dig att tappa engagemang)?

Krav och förväntningar

Hur förhåller du dig till prestationskrav?

Kan du beskriva generellt vilken relation du har/haft till prestation i livet exempelvis i din skolgång, tidigare arbetsliv, familjerelationer eller inom andra aktiviteter?

Kan du se hur ditt förhållningssätt gentemot prestationskrav förändrats med tiden? Ex hur du förhåller dig till krav nu, i förhållande mot när du var yngre? Kanske gissa hur det kan komma att förändras i framtiden?

Hur förhåller du dig till dom krav som ställs i din yrkesroll? Hur hanterar du eventuellt tuffa krav?

Möjligheter

Hur du några andra mål/framtidsdrömmar generellt i ditt liv? Var ser du sig själv om till exempel 10 år? Karriär? Barn?

Hur ser du på dina möjligheter att uppfylla dessa mål? Begränsningar? Hur ser du på dina egna möjligheter i jämförelse med andras när det gäller just att nå dessa mål?

Anser du att alla har samma möjligheter att avancera karriärmässigt inom ditt yrke? Generellt i arbetslivet, tror du att alla har samma möjligheter?

Att vara duktig

Vad innebär att vara duktig för dig?

Hur skulle du beskriva en duktig tjej? Hur är man då utifrån ett samhällsperspektiv? Enligt dig?

Enligt andra? Kan du ge ett exempel när du själv känner dig duktig?

Hur stor roll spelar andras uppfattning av dig? Hur viktigt är det att passa in?

Kan du berätta hur du känner när du upplever att du inte lyckas nå upp till andras/dina egna förväntningar? Respektive om du lyckas leva upp till eventuella förväntningar?

2: Mail till informanter

Hej!

Vi heter Rosanna och Matilda och studerar Personalvetarprogrammet med inriktning Sociologi på Södertörns Högskola. Just nu genomför vi vår C-uppsats, i vilken vi syftar till att undersöka hur unga kvinnor förhåller sig till krav och förväntningar i arbetslivet.

Vi kontaktar dig då du tidigare visat intresse för att medverka i studien, vilket vi såklart är väldigt glada och tacksamma för! Som vi tidigare informerat om kommer deltagandet innebära att du under ca en timmes tid kommer att träffa någon av oss för en intervju, där vi kommer ställa frågor som rör din arbetssituation samt övergripande frågor kring din bakgrund och tidigare erfarenheter som ung tjej i arbetslivet.

Precis som vi nämnt innan så är medverkandet i studien helt och hållet frivilligt. Vi vill vara tydliga med att du när som helst har rätten att avbryta din medverkan, utan att vara skyldig någon förklaring till varför. Vi försäkrar dessutom att vi behandlar allt insamlat material med största möjliga konfidentialitet, vilket innebär att ingen förutom vi uppsatsförfattare kommer ha tillgång till privata uppgifter. Utöver detta intygar vi även att materialet endast kommer att användas för just detta forskningsändamål.

Den färdiga uppsatsen kommer att presenteras under ett examinationsseminarium på Södertörns Högskola, samt finns tillgänglig att läsa på portalen DiVA.

Har du några frågor kring studien eller ditt deltagande är du varmt välkommen att kontakta oss på matilda04.karlsson@student.sh.se eller rosanna01.lindersson@student.sh.se

Vi kommer snarast återkomma till dig för att närmare bestämma detaljerna kring intervjutillfället!

Med vänliga hälsningar,

Matilda Karlsson och Rosanna Lindersson